ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరథుఁడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముఁడు—	}	దశరథపుత్రులు.
లక్ష్మణుఁడు—		
విశ్వామిత్రుఁడు—	}	మునులు
వశిష్ఠుఁడు—		

నారాయణుఁడు—విశ్వామిత్రశిష్యుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకుని పురోహితుఁడు.

శంకరుఁడు—వశిష్ఠశిష్యుఁడు.

జనకుఁడు—మిథిలానగరాధినాథుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకునిపురోహితుఁడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—	}	దశరథునిభార్యలు.
సుమిత్ర—		
కైక—		

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునిసతి.

మృదుల—సీత చెలిమికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

మ. నవనీతోపమకాయుఁడై బుధుతఁడై ♦ న, న్నాఁరి శౌర్యంబుతో
నవనంబున్న లవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁద్రుంచి, సిరియా ♦ భూపుత్త్రిఁగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండను, దయాబ్ధిమీకొసఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యముః

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకఁజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇటొకసారిరమ్ము.

(ప్రవేశించిన నటింజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారు పండ్రెండవ నాట
మొకటి క్రొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవునాః
సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర
మైనను నాయందలిదయచే, గౌరవముచేనన్నుఁదోడ్పడుమంటిరి. కా
యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

మ. నవనీతోపమకాయుఁడై బుధనుతుఁడై ♦ న, న్నూర్వి శౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ న్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁద్రుంచి, సిరియౌ ♦ భూపుత్త్రిఁగొన్నట్టి, ర
ఘువరాముండు, దయాబ్ధిమీకొసఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యముల్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకఁజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇటొకసారి రమ్ము.

(ప్రవేశించిన నటిం జూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారు పండ్రెండవ నాట మొకటి క్రొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవు నాకు సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్రమైనను నాయందలిదయచే, గౌరవముచేసన్నుఁ దోడ్పడుమంటిరి. కా, యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

చుటకదా తృప్తి! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోలాడ్చునాటకముగాన "సర్వశుభప్రద" మంటిరి కాంబోలు.

సూ—ఓ! గడుసుదానా! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చుకొనిపోవుచుంటివి! పావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో విరమింపఁజేసితివే! నీవే నన్ను జయించితివి. పోనిమ్ము. ఈప్రపంచమందాఁడు వారి కోడనివా రెవరు?

సీ. కూ్రరనారాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవములకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుఁడును,
గలికికొ్రవ్వాఁడిచూపుఁదూ ♦ పులకు, జిలుక
పలుకులకుఁసోలిదాసుఁడై ♦ పడునుగాదె!

నటి—మీరుమాత్రము మాడువారుకారా? కల్లమీనములతోఁ గత్తికత్తులతో నాడువారాఁడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యాశృంగారప్రసంగమింతటితోఁ గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బతితపావనుండు నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తింగూర్చి యొకింత చెప్పఁ; డదివిని నాటకప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియురాలా! మంచిత్రోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామమహిమ యడుగుటకుం జెప్పుటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ దృప్తికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

సీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి
నట్టియానచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయుఁడెట్లు వ ♦ ర్ణకులకులొంగు!

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కర్మ ఫలంబున
ననుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాత్మ
పైనిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
యమృతమంజనా సు ♦ తాదు, లింతి !

సఖియు, నాబహిఃప్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁ జెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపన్మగ్నులై
దిక్కులే కేడ్చెడు ♦ దీనులకును
బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
భగ్నసంకల్ప ని ♦ ర్భాగ్యులకును,
వచియింపరాని దు ♦ ష్పాతకంబులుసల్పి
కుళ్ళికుళ్ళి తపించు ♦ కుజనులకును
జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహచిత్తులై
యూఁగులాడు విపశ్చి ♦ దుద్ఘములకుఁ
ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కననేల? నానా, భ
వార్తులైనవారి, ♦ కమృతసౌఖ్య
కాము లెల్లరకును ♦ గనరాంగి! గట్టిగా
నమ్ము! దిక్కు రామ ♦ నామమొకటె ॥

స—ఔను, నాథా ! ఈయన రామాయణ నాటకములోను
చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ నగపడుట లేదు.

సూత్రి—ప్రియురాలా ! అదియొక వింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు నరుల ;
భక్తిభరితాత్మ తనువును ♦ బాసియెపుడు
వేఁడునో, తనుబాధలు ♦ వీడునపుడె.

నటి—ఆహా! ప్రాణేశా ? ఈ రామాయణనాటకము ఉభయ తారకములుగదా !

సూత్రి—నిన్నును నన్నే కాదు. లేఖకపాఠకద్రష్ట ప్రదర్శకాదులనందఱుఁ దరింపఁజేయు సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నే నెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథుఁడాత్మ లేం బ్రాండు ♦ తనసతులకుఁ
దెచ్చిపాయస మర్మిలి ♦ నిచ్చినట్లు
నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ! యిపుడు
పరమపావనమౌ రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము— దశరథుఁడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సతులారా! ఋశ్యశృంగునార్త్విజ్యమునఁ జేసినజన్నము దైవ కటాక్షమునఁబూర్తియయినది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ దత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుఁడు.

కౌ—మేమంతఱము మడుఁగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నారము. తామే మాకొసఁగుఁడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీఱుట మంచిపని కావున నాథా! మీరు మాయక్కగారి నొనర్చినప్రశ్నమును నన్నె యొనర్చిన యెడల నంతకంటె బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నిండించుకొనుటకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై——దైవప్రసాదమునకందఱును సమానార్హులే కదా! అట్టిచోఁ హెచ్చుదిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గురకును సమానభాగముగఁ బంచిపెట్టుము.

సు——చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు. నీబోధనమేల?

కై——నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింపవలసినపని లేదు.

కౌ——(అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీవూరకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందులకు? ఏదైవకటాక్షమునఁ బాయసపాత్రము నాథునకు లభించినదో యాదైవకటాక్షముచేతనే యది మనముగ్గురకు దైవము విధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు——(అపవారించి, కౌసల్యతో) అందరకంటె భర్తకధికానురాగాస్పదము ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కౌ——(అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయుండఁగల చనవున నామె యేమయినఁ బల్కినచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై——నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గురకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోఁచినదా యేమి?

దశ——కైకా! అట్లు తోఁచినఁ దప్పుగాదని తోఁచుచున్నది.

కైక——అటులైన నాకందరకంటె దక్కువ నిచ్చెదవా?

సు——చెల్లెలా! ఈపాయసముతో నాఁకలి దీర్చుకొనఁదలఁచితివా? ఇది దైవదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి? విశేషముగ భుజించిననేమి? గంగోదకము సాలగ్రామతీర్థముఁ ద్రాగినఫల మొకయుద్ధరిణెఁడుతీర్థము ద్రాగిన ఫలముకంటె నెక్కుడగునా?

కౌ—(అపవారించి) చెల్లా! అడుగనిదే నీవేల మాటలాడె దవు?

కై—అక్కా! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దనంతులు వచ్చునుగదా యను ధైర్యముతో నన్నుశ్రీరంగనీతులయిన జెప్పఁ గలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. నీచురాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గారగింపఁగా నేదయిన నొక్కయుచ్ఛిష్టబిందువుమిగిలిన నది మీయిష్టప్రసాదమని యెంచి కన్నుల కద్దుకొని తినవలసినదానను.

దశ—కైకేయీ! ఎందులకీకోపము? చూడుము. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ జెప్పినమాట వినుము.

కైక—ఒక్క నీవు చెప్పినమాటల వినుటయే కాదు నాబ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగారు చెప్పినమాట వినవలయును. ఆయక్కగారు చెప్పినమాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు నాకే చిన్నతనము తప్పునా? అనురాగములలోఁ జిన్నతనము. ఆదరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముసుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకఁతలోఁ గూడఁ జిన్నతనము. పరములోఁ గూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కానిచూ అచు అచూపులలోఁ బెద్దతనము, సూడు మాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ బెద్దతనము. బూకరింపులలోఁ బెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ బెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁ బెద్దతనము. కొంటెమాటలలోఁ బెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ బెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీకెంతవంతు కావలయునని యడిగితిని. చెప్పనైతివేమి?

కౌ—(అపవారించి) మా చెల్లెలు కైకేయి కోరినంతవఱ నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీకుఁ దోచినంత నాకుఁ గటాక్షింపుఁ

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పుచున్నావా?

కౌ—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసినదని చెప్పుచున్నాను.

కై—నాకంత యాస లేదమ్మా! నాకట్టిపేరాస లేదమ్మా! నాకట్టిదురాశ లేదమ్మా! పెద్దవారైన మీకే పెద్దపెద్దయాశలుండుఁగాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందులకు నమ్ము నిందింతువు? భాగములఁ గూర్చి భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిమా? పెద్దవంతులని చిన్నవంతులని సమభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్వపక్షముల నీవే చేయుచున్నావు కదా! మేమేమైన మాటలాడితిమా?

కై—అబ్బో! మీరు సంగనాచులు. నాలిముచ్చులు. చీమలు. సన్నసన్న సన్నాయినొక్కుల జాణలు. నన్ను భగవంతుఁడు పెద్దగొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో సృష్టించినాఁడు. పాత్రలోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయునని యేడ్చుచుననుకొంటిరేమో! నాకేమియు నక్కఱ లేదు. మీరిద్దరే భుజింపుఁడు. మీరిద్దరే పుత్త్రులఁ గనుఁడు నాథా! నేను బోవుదును.

(పోఁబోవును.)

దశ—(ఉస్సురనుచు) అబ్బ! కైకేయీ! ఆగుము. ఎప్పుడ గోపమేనా?

సుమి—(తనలో) బెదరింపులేగాని యెక్కడకుఁ బోవును?

కౌ—(కైకనుఁ బట్టుకొని) చెల్లెలా! పోకుము. దైవప్రసా

పదార్థమును నిరాకరించుటదోషము. అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై—సన్నాహపకుము. అమ్మా! అంతయు మీరే తీసికొనుడు. నాకేమియునక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్రులు నాపుత్రులు కాక పోవుదురా?

సుమి—చెల్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్రులు మాకుమాత్రము పుత్రులుగాకపోవుదురా? నీకింతకోపమెందులకు? నీవొక్కతెవే భుజింపుము.

దశ—(చేయిపట్టుకొని) కైకా! పుత్రభిక్షకై నేనుదేవునెంత ప్రార్థించితినో పాయసముఁదిని పుత్రునిగనవలసినదని నిన్నంతకంటె నెక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా?

సుమి—(తనలో) నాథా మీ కేలాగుననుదప్పదు. విశేషమేమున మేముగూడఁ బ్రార్థింపవలసివచ్చినది.

కైక—నాథా! పొడిపొడిమాటలచే సంతోషపెట్టఁ బ్రయత్నింపకుము. నేనెంత జేలమనసు గలదాననయినను నీవియన్నపై ప్రార్థనములు. లోనితూష్ణీంభావములు, పై కిచకిచలు, లోని ధుమధుమలు, పై మమకారములు లోని వెటకారములు, పైగోడు, లోనిసూడు, తెలియలేనంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలో నీకుఁబక్షపాతముదయించినది.

దశ—పక్షపాతముగగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక—సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇమ్ము. వలదనినవారెవరు?

దశ—"సరిగ" ననఁగ నీయభిప్రాయమేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికులఁజేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్న సేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కలకే యిదుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను పెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్ను డుగనేల?

దశ—సతులారా! మీలో మీరు నిష్కారణముగ వైరమొంద వలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—"సరిగ" యనఁగ సమభాగములుగ ననిమీయభిప్రాయ మగునేనిఁ గానిండు.

దశ—సరిగ యనఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పిన న్యాయము? ఏటిన్యాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుఁడే పదార్థమును మామువ్వుర కొసఁగుమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేత నాలోచించి న్యాయమని తోఁచిన రీతిన్యాయము ననుసరించి కొందఱను సంతోషపెట్టి కొందఱ నేడ్పించి యిమ్మని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడ రేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈ యోజనములేల? ఈ తొట్రుపాటేల? నానోరు కొట్టవేయనేల?! మీరన్న న్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక న్యాయము. మాయక్క చెప్పినట్లు నడిమిభార్యకొక న్యాయము చిన్నభార్యకొక న్యాయమునా ? దైవప్రసాదమున కందఱును సమానార్హులను లోకన్యాయము ననుసరించి పంచి పెట్టుము.

దశ — కైకా ! (బ్రాహ్మణుల కనేక పర్యాయములు నీవు దానదక్షిణాదుల నిప్పించితివికదా ! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పించితివా ?

కైక — (బ్రాహ్మణులకిచ్చినది నాసొమ్ము. నాసొమ్మును నా యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిననైన నేను నోరెత్తుదునా ? నీవు నన్ను నిరాకరించి మాయక్కలతోడనే కాలక్షేపము చేసిననయిన నేను దైవమును దూఱుచు నీపాదములయొద్దఁ బడి యుండుదాననే కాని యిదియేమియని పలుకవలసినదాననా ?

సుమి — (తనలో) అబ్బా! ఏమిశాంత చిత్తత! ఏమిసహనశక్తి! అటులే నాథుఁడు చేసినయెడలయీసాకేతపురిని సమూలముగా సముద్రమున గలుపకమానుదువా ? కైకమ్మతల్లీ! నాథుఁడు నీయెడల నత్యనురాగుఁడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాథునికిఁ గూడఁ జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక — నీయనుగ్రహమును గనఁబఱచుటకు నీయిష్టమునుఁ జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనకు వచ్చిన ముష్టిబాపనయ్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే ? నీసుణులఁగోరలేదే ? నీవస్తువేదియును దేవ్వరింపలేదే?

దశ — ఈపరమాన్నము నావస్తువుకాదా?

కైక—ఎట్లు?

దశ—(నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుఁడు నాకొసఁగుటచే నాది.

కై—మిమ్ము దినుమని మీకిచ్చెనా?

దశ—(నవ్వుచు) నీవు నన్నిట్లు వేఁపుకొని తినుటకు నాకిచ్చినాఁడు. తెలిసినదా?

సుమి—(తనలో) మాతోపాటు.

కైక—నా స్వామి! ఎంతధర్మశీలుఁడవు! నావిమీఁదియను భేదమును జేయుచుంటివి. నీయర్ధశరీరిణులమే! నీసహధర్మచారిణులమే! పుత్త్రభిక్షఁగోరి మీతోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱపలేదా? మీవలెనే మేముగూడ యజ్ఞదేవుఁ బ్రార్థింపలేదా? అట్టియజ్ఞఫలమగు నీపవిత్రవస్తువు నీకొక్కని కీయఁబడినదా? అందుచేనిదా? అటుకాదు. అదిమాకొఱకు నీచేతికీయఁబడుటచే నీదికూడనయినది. కాని నీకీయఁబడుటచే నీదయి నీవుమాకిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుఁడే, నీకున్న జ్యేష్ఠామధ్యమాకనిష్ఠాభేదమాయనకు—

దశ—సరే. ఆయనకు లేదు. మీకట్టిభేద మున్నదందువా? లేదందువా?

కైక—మీ ప్రశ్నము నాకు బాగుగఁ దెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభిప్రాయమును నీచెల్లెలికిఁ జెప్పుము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవందఱకంటెఁ జిన్నదానవనియు నీకంటె నేనుఁ బెద్దదాననవనియు నీమె సర్వజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదా లేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక—అట్లు వ్యత్యాసము లేకేమి?

దశ—కావున నేనొక్కసంగతిని చెప్పెదను. వినుఁ డొక పావు గడియసేపు మీరు సవతులనుమాట మఱచిపోవుఁడు. మీరొక్కతల్లి బిడ్డలనియెంచుకొనుఁడు. అన్యోన్య ప్రేమాభిమానములు గలవారలరై యుండు కొనుఁడు. కైకా! ఈపాయసపాత్రను నీచేతికిచ్చెదను. నీవే పంచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెదవో చెప్పుము?

కైక — మేము ముగ్గురము సమముగఁ బంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయుదు వేని నీయక్కలయందేమి మాత్సర్యమును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితప్పు. కౌసల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కౌ—అందఱకంటెఁ జిన్నచెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకు నంతకంటెఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటెఁ దక్కువభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమి—(నవ్వుచు) నాకేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకు చెఱియొకసగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొకసగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వును.)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృథగ నాలస్యమయినది. ఇఁక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీరనుభవింపవలయును. పెద్దభాగముఁ దినినదానికిఁ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగమును దినినదానికిఁ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కౌసల్య చిన్నభాగము దినినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకే. కైకా! నీవు పెద్దభాగమును దినినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగము నపేక్షింపఁజనదు. అపేక్షించిన లాభమును లేదు. కౌసల్య వయస్సుచే జ్యేష్ఠ్యతచేతఁ బెద్దది. చిరకాలము కాపురము చేసినది. పుత్త్రులు లేరని మీ యిరువురకంటె నెక్కువకాలము తపించినది. మీ యక్క యగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. అందుపై మీయందు నిరంతరానురాగము గలది. ఎన్నఁడును స్వలాభమును గోరుకొని యుండలేదు. అట్టి యీ కౌసల్యాదేవిని నేను మీకు తప్పక గౌరవింపఁదగినది. మనల లోకులు మెత్తురు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా! మనసులో నేమియుంచుకొనకుము. పవిత్రమైన ముహూర్తము దాటిపోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుట కాదు. నీచేయి నిటు దెమ్ము. కౌసల్య చేయి పట్టుకొనుము.

కైక — (అట్లు చేయును.)

కౌ — చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేఁ బెద్దదాననయినను నీవే నాకంటెఁ బెద్దదానవుగ భావించి నన్ను గౌరవించుచున్న సంగతి నీ వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాథయేల? నీయిష్ట మెట్లో యట్లే కానిమ్ము.

కై — నేను దొందరపడి యేమియనిన నిన్ననిన యెడల క్షమింపుము. (కౌసల్యను కౌఁగిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ — సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁ గల్గునో ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగ నేకలుగును. వెఱ్ఱికోపమెటులో వెఱ్ఱి నయయునటులే. ఈ పాయసకలశము నీచేతిలో నుంచుకొనుము. ఇదిగో పంచుచుంటిని. కౌసల్యా! నీకు దీనియందర్థభాగము.

కౌ — మహాప్రసాదము.

దశ — మిగిలిన యర్థభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇదిగో! ఒకభాగము. సుమిత్రా! నీది. (సుమిత్రకిచ్చును)

సుమి — మహాప్రసాదము.

దశ — మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక — సుమిత్ర నాకంటె పెద్దదయినందుల కామెకు నాకంటె కొంత యధికభాగము కావలదా?

దశ — అట్లయిన నేమి సేయుచుంటివి?

కైక — నావంతు రెండు భాగములు చేసి యొక భాగము సుమిత్రకిమ్ము.

దశ — సెబాస్! కైకా! సుమిత్రా! నీవనినట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిద్దఱు కొడుకులు గలుగుదురేమో?

సుమి — (తనలో) ఇట్టులు ప్రాప్తియయినన రే! అనేక శిరస్సులుగలవాడయినసరే. కొడుకు పుట్టినచాలు.

కైక — నేని యష్టమభాగమును దీసికొందును.

దశ — కైకా! నీవు సంతుష్టినొందితివా?

కై — ఆ.

దశ — ఉత్తర క్షణమునుండి మనకు ముచ్చటలపై ముచ్చటలు. వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపై పండుగలు. ఇక్కడకు మాకున్న శాంతి పడినది. సతులారా! మీరింక భుజింపరేమి?

కౌ — ఇక్కడనేల? భోజనశాలలోనికిబోయి యక్కడ కలిసి భుజింతుము.

దశ — సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—వీథి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్టు లడుగులో నడుగు పెట్టెద వేల?

రుచి—మాయమ్మ కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగమనము వచ్చియుండ నాకుఁ గాలిపైకురుపుచే వచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టిస్థితిలో నేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కురుపుకంటె బొంగసాపు మెక్కువ సంబరపుచున్నదమ్మా.

కావే—మా కౌసల్యకుఁ గడుపు రాలేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు రాలేదా? కైకమ్మ వీరిద్దఱికంటె నెక్కువసుకుమారియా? తానంత "అస్సు ఉస్సు"ఁ బడుచున్నదఁటేమి?

రుచి—కావేరమ్మా! చెప్పితివమ్మ వేమోకాని చూడు! ఎవరి కోడలయినఁ దినుగ ననఁబోకుసుమా! నాతో చెప్పరి. ఇదిగో! ఆ పాయసముఁ దిన్న మరునాఁటినుండి యుదయమారంభము. ఒక్కటే వేవిళ్ళు! ఆకలి, విరామము లేదు. ఇటుగుటక. అటు "ఓక్కు" వెలుతుఱునంటఁ యెటుటను వీలు లేదుగదా! ఎవ్వరిని జూచిన నసహ్యతగదా! ఇదిగో

మగఁడుగా నాలాగునఁ బాగుపడెడిదిగదా! ఇప్పుడతఁడుఁగ వట్టి గొంగళిపురుగు. గోడఁలిబండ. ఆ మహారాజు—పాపము. ఆనాఁడు జూచిన జాలియగును—తన్ను భార్య దగ్గఱకు రానిచ్చునట్లు చేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కాంతా—ఇదేమి యౌషధమహాత్మ్యము! నెలలు నిండినతరువాతఁ గూడ వేవిళ్ళేమిటి? నాకేమనస్సు కేదు నెలలునిండునదికే యౌషధనాఁడుకూడ స్వాధీనపోయినది. ఇది మాటయుఁ జరిగినదిగనున్నది. ఏమి యౌషధమహాత్మ్యము! ఇదివఱకెప్పుడునఁ దుఃఖము మనలేదుగదా! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

రుచి—సెనగపప్పులుసుకంటెఁ బుల్లనిదేదయినఁ దోయుదోసిన్నాన్నది. ఎవరినిందుకు గూర్చి యడిగినవారే నవ్వుచున్నారు. చూడుము! మనలో మనమాట. నన్నుఁ జేరఁదీసిన యయ్యవారలే మానసోల్లాసమునా? కైకమ్మకంటె గయ్యాళి లభించినప్పుడు దడికూడ దొరకునని నాఁడు.

కాంతా—తానింటికి వచ్చుచుండిన యెడల నిదియాడఁ జెప్పినాఁడా? ఆతని మాటలెవరెఱుఁగరు? కాని సెనగపప్పులుసుకంటె బుల్లని వస్తువేదో నేను జెప్పెదను, ఉండుము. నోటిదివగ నాడుచున్నది. ఏదో ఘృతమనునట్లు! స్త్రీలకోఁటకు ముఖ్యముగఁ జేయఁబడినదఁట! మొగుఁ రుచింమనట్ల ఆయుర్వేద మనాదిలో నమ్రులకొంపలఁ చెప్పఁబోనాఁ రమ్మా! ఏదో ఘృతము. ఊఁ—ఉండుము! పుల్లకవిఘృతము.

రుచి—అబ్బే! అది ఘృతము కాదు. వేవిళ్ళ చేత వచ్చిన రుచిగ్రహణశక్తి యెట్లున్నదో విద్యావిహీనుల చేత మాఁపియున్న రాలి గుణగ్రహణశక్తి యట్లున్నది. అది పుల్లకవిక్రృతము. పుల్లకవిచేఁ జేయఁబడిన వైద్యగ్రంథమో వట్లకాదో. అది తెచ్చి మహారాణి గారి మాటికిఁ గట్టవనందువేమి?

కావే — చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టు కొందురు; నాకెందులకవన్నా! నేను బోయెదను.

రుచి — వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁచితివో చెప్పవా?

కావే — చెప్పుటకు రహస్యమేమున్నది? మాయమ్మ వసిష్ఠ భగవానుని యాశ్రమమునకుఁ బోయి వారచ్చటనున్నారేమో కనుగొనిరమ్మన్నది.

రుచి — ఏందులకో!

కావే — నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి — పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే గురువుగారింటనున్నారో లేరో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే — పురిటికిఁ గావలసినది మంత్రసానియా? మహర్షియా?

రుచి — అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు పనులకు గురువుగా రుండవలదా? కాని మీయమ్మగారప్పుడేమి చేయుచున్నారు?

కావే — నేనిటు వచ్చుచుండఁగనే మా చెల్లెలిని బిలిచి "రాజుగారి నిటురమ్మని కోరితినని చెప్పుము." అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి — సరి! ఇఁక నేమి, నేననినదే నిజము. ఈసరికి రాజుగారామెయొద్దకు వచ్చియుందురు. కావున నీవు వేగ పొమ్ము. నేనును బోయి యేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము — కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము — దశరథుఁడు, కౌసల్య.

దశ — ఏం?

కౌస — వంగి మీపాదములను శిరమున పట్టుకొనుటకు నాకు మిగుల కష్టముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా తొడలపైనుంచుఁడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దుకొందును.

దశ — ప్రాణప్రియా! నీవిప్పుడటులు చేయకున్ననేమి?

కౌస — నాథా! (గద్గదికతో) ఏమియు లేదు.

(కన్నుల నీరుంచుకొనును.)

దశ — ఆ! ఆ! అదేమి కౌసల్యా! ఎందులకు? (మొగము నెత్తి కౌఁగిలించుకొని) హా! ప్రాణప్రియా!

గీ. చెప్పవా! చెప్పవా! నీదు ♦ గొప్పకనుల
కొలుకులను వేడి కన్నీళు ♦ లొలుక నేల?
చెక్కు లెఱుపెక్కనేల? ♦ సీత్కృతులఁ బె
దవు లొదులనేల గుండెల ♦ దడయు నేల?

కౌస — (దైన్యముతో) నాథా! నాకేమియుం దోచుట లేదు. లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భముననేదియో తళుక్కుమని ప్రవేశించినట్లున్నది. కనులు చీకటులు గ్రమ్మినవి. అమితముగ

భయముగా నయినదున్నది. నాథా! నేను సిగ్గువిడిచి చెప్పుచున్నాను. లోపల నేమో యట్టిట్టి యంతయు వ్యక్తించుటకైన నెదాగుచున్న ట్లున్నది. నా ప్రాణము తల్లడమునొందుచున్నది. నా గర్భమునందున్న మీ తేజస్సు నెన్నటికిఁ గందునో! అందుచేతనే నాలుగు మాటలు చెప్పి మీకు నొకసారి నమస్కారము సల్పుకొనవలెనని —

(ప్రవేశము.)

దశ — ఓసి పెద్దదానా! ఇదిగో! ఇటుచూడుము.

కౌస — నాకు మాటలు నోట రాకున్నవి. విశేషముగ మాటలాడ లేను. నేను గాపురమునకు వచ్చినదిమొదలు మీయెడల బహుభక్తి విశ్వాసములతో నడుచుకొనుచుంటిని. మిమ్ము నాభాగ్యదైవముగఁ బూజించుకొనుచుంటినని నానమ్మకము. పొరబాటువలన నేమైనఁ దప్పులొనరించి యుండినయెడల దయార్ద్రబుద్ధితో క్షమింపఁగోరుచున్నాను: ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను.

దశ — చాలులే. ప్రాణప్రియా! చాలు. ఇటు రా! నాతోడనెఁ గూర్చుండుము (భార్యనట్టుకూర్చుండఁబెట్టుకొని) నీకిట్లులాడఁదగునా? భయమేల?

(తనలో) సీ. ఆత్మజుండు గల్గునేమో య ♦ టంచు నాస
వలనఁ బడని బాములు లేవు ♦ పట్టిపట్టి
కాళ్లు లేవు మ్రొక్కనియట్టి ♦ రాళ్లు లేవు
మార్గపట్టి పనులు లేవు ♦ మున్ను మరియు.

గీ. వినని పుణ్యకథలు లేవు ♦ కనని తీర్థ
ములును లేవు, చేయని వ్రత ♦ ములును లేవు
బోన మొసఁగని దానములు లేవు ♦ పొక్కిపొక్కి
మొఱలు బెట్టి యేడువని యే ♦ వేల్పులు లేవు

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హాత్మ్యమునను
జింతలఘుగంబైనంచు నెం ♦ చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుడొకనూత్నచింత వే ♦ ధించునన్ను.

సీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత ఱొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేను ముక్కులఁబోలె
పలుచపల్చని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెల మెల్లనెదురీఁత ♦ యలపులసొలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకత్తను నిల్లాండ్రి ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
ననుబయటఁబడువారమో ♦ యనెడుపగను.

గీ. ఏకసతియున్నవానికే ♦ యింతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననా బ్రదు ♦ కడుగనేల?
ఉవిదలెందరున్నను సౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు వయసు గ ♦ తించువెనుక
రాకరాక యబ్రముగాఁగ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునోయంచుఁ గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల! తెలుఁగదు; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హాత్మ్యమునను
జింతలనుగంటెనంచు నేం ♦ చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుడొకనూత్నచింత వే ♦ ధించుచున్న.

సీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత ఱొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేను ముక్కలఁబోలె
పలుచపల్చని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీఁత ♦ యలపులసొలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకత్తను నిల్లాండ్రి ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
ననుబయటఁబడువారమో ♦ యనెడుపగను.

గీ. ఏకసతియున్నవానికే ♦ యింతబాధ
యనఁగ ముగురున్నవాఁబ్రదు ♦ కడుగనేల?
ఉవిదలెందరున్నను సౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు వయసు గ ♦ తించువెనుక
రాకరాక యబ్రముగాఁగ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునోయంచుఁ గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల! తెలియఁదు; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

నీవు రేపటివఱ కుండనక్కఱ లేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవమగు చుండుగాక! నీదాసి మొవతెయయిన నక్కడనున్నదా?

కౌ—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల?

దశ—ఏలయందు వేల? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వల సిన సన్నాహమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా?

కౌ—తొందరపడకుఁడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇఁక గొంత- సేపు మాత్రము.

దశ—ఇంకఁ జూచున దేమి. (గట్టిగ) కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

కౌస—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరాయేమి? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు?

కౌ—ఇప్పటినుండియునా? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! లోనికిరావచ్చునా?

కౌస—కావేరీ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున దేదియులేదు. జపమగునెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట కొకసారి దయసేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా?

దశ—(నిమ్మళముగ) జపము వదలియయిన శీఘ్రముగ నని చెప్పరాదా?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! పోయి చెప్పెదను.

కౌ—సరే.

దశ—వసిష్ఠభగవానునకెప్పుడు వార్త నంపుదము.

కౌస—ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని యేర్పాటులును సందడిలేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేస్థిమితతగనున్నాను ఇదియంతయుఁ గడచి గట్టెక్కి తిరుగమీతో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశుశ్రీయయినదో.

కౌ—కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్దనేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కౌ—భగవతియగు నామెంతో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ—తొందరగ దయసేయుమని చెప్పలేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ—సరే. పొమ్ము. నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర నన్నుఁజూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాఁబోలు. నేను సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయే యిక్కడికు రాఁగూడదా?

కౌ—సరి.సరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కౌ—సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలె లేదేమి?

దశ—లేక ?

కా—మిగులఁ బెద్దదిగా నుంటయే కాక యాకృతిచేఁ గూడ వింతగ నున్నది. ఈపక్కను బెరిగియున్నది. ఆపక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నడుమ గొంచెము వెలితిగ నున్నది. ఎందుచేత?

దశ—ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కౌస—అమ్మయ్యో! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు జలదరించుచున్నది. ఏమండి నేనడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి ?

దశ—ఊఁ శ్రుతియే చెప్పినది.

గీ. నీదు నునులోముతలగడ ♦ మీఁదఁదలయు
నాదు నెదపైనఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు సుతుఁడు
పండి యెడనెడఁ గుయికుయుం ♦ చుండఁ గలసి
యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకికేఁ గావలసినదేమి ?

కౌ—అంతవారమగు నెడల నికేఁ గావలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు) వైకుంఠవాసా! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుఁడా! నమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా! నమ—స్కా—

దశ—ప్రాణకాంతా! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి
నున్నతన బొజ్జ నిముడుచు ♦ కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్షపరమదై ♦ వంబుగాదె?

శ్రీ శేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కౌ—(మోమెత్తి తేరిపారఁ జూచును.)

దశ—సతీ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల?

(తనలో)గీ. కసరినను దీండ్రపడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలుపచూపు వలపుల ♦ నవ్వుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లునేల?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కౌసల్యా! మాటలాడవేమి? ఇట్లు రోజెదవేల!

కౌ—(దశరథుని ద్రోసివయిచి) ధనుస్సు! ఏదీధనుస్సు—
హా! హా! హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా! ఇదియేమి?

గీ. మోవికెలఁకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలకనవ్వుల నను, కతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధ ని ♦ ప్పులను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అంగుళుల యుంగరములెబ ♦ ర్వించునోలు ము
నబల, యిల్లాలు, చూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీకరాసురహారుని ను ♦ వ్వెత్తుగాఁగ
గోటికొన వీఁకె నిదియేటి ♦ పాటవంబొ!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగ్మకమో! చిత్ర ♦ ఫలకమొక్క
యాపుదానికి ధనుసేల! ♦ యకటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె?

ఇది నమ్మజాలని (పరపరాసూచకములగు తొట్రుపాటు కాదు. ఏదయిన భూత మావేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాండ్రో (మొక్కు కొందును. ఏదయిన మీఁదుఁ గట్టవలసినయెడలఁగట్టుకొందును. శిశువున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల దేవతలారా! ఓపితృదేవతలారా! మీయారాధనమున నేమయిన కొఱఁతగావించియుండినయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు. మీకోరిక లేవో దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అరుపదగువేలయేండ్లు • మొఱఁడుగాఁగ
నున్నకట్టె మాధవుకృపఁ • జిన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా • వృష్టిఁ జిలికి
పెంచుకొనుఁడు, మీయదిమీరు • పెరుకఁదగునె?

(ప్రకాశముగా) కౌసల్యా! (దరిఁజేరఁబోయి) ఆహా! తిరుగఁ ద్రోచి వచ్చిన నెక్కడఁ బడిపోదునో?

గీ. అసురరణరంగములను బా • కారి వెన్నొ
సంగుపట్టుల ప్రబలర • క్షఃపిశాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము • ఖ్యంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాలమో • మెత్తు యహాహ!

ఆహా! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది!

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు • పరిపిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు • నమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు ను • గ్భరమునగుచు,
నొకమహాతేజముఁట గాత్రిలు • చున్నదహాహ!

కావేరీ! కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ!

దశ—వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయ సేయుండని చెప్పి వెంటఁబెట్టుకొనిరా! వెళ్ళితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ!

దశ—నాకు మతి లేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ నిలయా! పన్నగశయనా! నాతండ్రీ! ఏమియీమాయ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారువిచ్చేయు చున్నారుకాఁబోలు. (కొంచెము యెదురుగఁబోయి) మహాత్మా! దయ సేయుఁడు.

[వశిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.]

దశ—మహానుభావా! నమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూడుఁడు. అదేమి?

వసి—(నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవుబడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమున బడియున్నయాతఁడు మనయింటికింక విచ్చేయును. ఈదినమే సుదినము నీబ్రదుకంతయునిందుకొఱకే! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే!

దశ—మహాత్మా! కౌసల్యకేమియు నాపత్తు లేదుకదా?

వసి—(నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులింక నణఁగిపోవును. ఋషుల యాపత్తులింకదీఱును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ—(పీఠమునుండి దుమికి) రే! సకలసురనికరసుఖరమా సమారంభ విమర్దనా! రే! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాథా! సాధుసాధ్వీయూథ బాధాచరణ వినద్ధా! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా! మహామాయావీ! రే! లోకకంటకా! రాక్షసాపశదా! కుంభకర్ణాగ్రజా! రావణాధమా! కాచికో! నీమరణమింక నిశ్చయము! పుత్త్రపౌత్త్రికళత్త్రబంధుమిత్త్ర

పరివారసహితముగ నీచావు సమీపించినది. ధనుస్సేది! తమ్ముఁడా! ధనుస్సు—

వసి—సెబాస్! వినఁదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ పీఠము పైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి పోవునట్లే మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జెడియకము. ఒక గడియలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయింటనింతకాలమునుండి పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముఁడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కౌ—(పండ్లుకొఱుకుచు,గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకను పేఁడియా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱుచుకొని క్రిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా! కౌసల్యా! మహర్షిచంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జెడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజమామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుస్మృతిరాలేదు. గురూత్తమా! ఏమిగతి?

వసి——నాకమండలూదకము నీమొహైపై కొంతచల్లెదను. (అట్లు చేసి) కౌసల్యా!

(కౌసల్య లేచును.)

(కౌసల్య అటునిటు తొట్రుపాటుతోఁజూచి)

దశ——ప్రాణకాంతా! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగో అటుచూడుము. వారెవ్వరు?

కౌస——గురూత్తమా! నమస్కారము. నాథా! అట్లుడిగెద రేమి?

వసి——(అపవారించి) రాజోత్తమా! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయక పోవుటమంచిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ——కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

వసి——రాజా! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగు వెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుందును.

దశ——తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుందురా?

వసి——నాశిష్యునిరమ్మని చెప్పివచ్చితిని.

దశ——కావేరీ! ఇంకరావేమి?

(నేపథ్యమున) అరుంధతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁబూజా మందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ——సంతోషమే! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను కౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా! సెలవా?

వసి—మంచిది.

దశ—(కౌసల్యను బట్టుకొని) దేవీ ! నీగర్భమున కెక్కడను దెబ్బతగిలినట్లు లేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద ?

కౌస—(అపవారించి) ఏమియు లేదు. ప్రాణప్రియా ! నీకు మహాతేజస్సంపన్నుఁడగు పుత్త్రుఁడు కలుగునని గురువుగారు మంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టుననుచుఁ
బట్టబంధుఁడు నమునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదుగో శిష్యుఁడు. గురువుగారు నాకొఱకు పైకిఁ జూచుచున్నారేమి ?

వసి—ఓరీ, శుంఠా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాఁడేఁడీ ?

శిష్యు—నేను మాత్రము శిష్యుఁడనుగానా ?

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిథియో యెఱుఁగుదువా ?

శిష్యు—ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి—ఏయాధారము ?

శిష్యు—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గ్రిందటిసంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యకమగునట్లేనాఁటితిథి తెలిసికొనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకం జదువు రాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లు తోంచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుంగక పోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియెక్కడికయినం బొమ్ము.

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండి. నాపూర్వగురువులందఱు తమరు గట్టివారని చెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకం జదువుమాని వైచి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయునని యేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజుగారి పుత్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించునేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుం దొమ్మిది దాంటినది. పదిపదునొకండు దాంటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాంబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోంచదు.

వసి—అక్కర లేదు. కౌసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలియగు పుత్త్రుండిం కపావుగడియలో జన్మింపనై యున్నాండు. శుద్ధనవమి. పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియు బాగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినింగూర్చి నాకుం గొంచెము సందేహముగనున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమనంగా నింటిలోం బ్రవేశము కాదా? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునం బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్య—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా?

(లోనగంటవినఁబడుచున్నది.)

శిష్య—అద్దీ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశ్రుతి కాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వాయించినగంట. దీనినిఁబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్య—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూఁడు దినములక్రింద శీర్షోదయము కాసిండు. అది మనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ఢంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినఁబడును.)

వసి—ఆహా! మంగళవాద్యములు వినఁబడుచున్నవి. భగవానుఁడవతరించినాఁడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ♦ క్షముననవమి
తిథిఁ బునర్వసూ తారను ♦ విధుగురుయుత
గర్కటక శుభోదర్క ల ♦ గ్నమునను బుధ
వారమునను శ్రీహరి యను ♦ తారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా! సందడిసేయవలదు. మీకందఱకు సంతుష్టికరముగఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్య—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా?

వసి—పో—

శిష్య—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా! యథేష్టముగ నిష్కములఁ

బంది పెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుఁడదిగో! యిటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ—(ప్రవేశించి) నమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి ♦ యమరెఁ బుల్ల
పిచ్చిగి మోడైన చెట్టు పు ♦ ష్పించెఁ గడుపు
కఱవగు దరిద్రునకు ♦ రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె ♦ దాపసేంద్ర.

వసి—దాసునకేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పుము.

దశ—బాలుఁడు బహుతేజస్వియైయున్నాఁడఁట.

వసి—నీవింకఁ జూడలేదా!

దశ—నాకు దైవసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా? వత్సకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుఁడనయియున్నాను.

వసి—జాతకర్మాదికృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమ్ము మహర్షిసత్తములకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱుపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాఁడు?

వసి—ఇదికన్ను. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నాకేమియువిస్పష్టముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుగొల్పి పు ♦ ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వెల్చు ♦ పూర్ణ విమల
శాంతగంభీరతేజంబు ♦ స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ ♦ పట్టెనాకు.

దశ—గురువర్యా ! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాఁడువిస్పష్టముగఁ గానరాఁడనుచున్నారేమి ?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె ♦ యంతంతలోకనుల్
విప్పినప్పుడెంత ♦ గొప్పలగునొ ?
మూటగాఁగ బాదు ♦ బుడుతఁడింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ♦ సొగయగునొ ?

గీ. మెఱుఁగుఁ జామనచాయల ♦ హారఁగుతోడ
డంబుమీరెడు గుండ్రని ♦ గడ్డంబుతోడ
ముద్దులనుమూటగట్టు నె ♦ మ్మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముఁడై ; ♦ యెసఁగునాకు.

గురువర్యా! ఈతనికేమిపేరు పెట్టినబాగుగనుండునో తెలిపెదరా ?

వసి—నీవు సూచించుచునేయుంటివికాదా ? ఈతఁడు సర్వ జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరుపెట్టుము.

దశ—తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు లోకోపకారక కృత్యములను బట్టి యాపేరింతకంటెఁ దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రియుఁగైకయు బాలునిఁజూచిరా ?

కావే—సుమిత్రమ్మగారు చూచినారు. కైకమ్మగారుచూడ లేదు.

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి—రేపటిదినమున నీసరికి రెండవపుత్త్రినేత్త్రకొనియుందువు జాతకర్మమును లాలసింపఁదగదు. లోనికి విఁారు పొందు. నేను స్నాను మొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సరయూనదిరొడ్డు.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు నారాయణుఁడు;

వసిష్ఠ శిష్యుఁడగు శంకరుఁడు.

శంక—నారాయణుఁడా ! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా ! శ్రీరామ జన్మోత్సవములకు మహారాజాహూతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్నుఁ గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై యుండునా ?

నారా—అబ్బే ! పదుమూఁడు వెడలి పదునాలుగు జరుగు చున్నదో—పదునాలుగు వెడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింత మెల్లఁగ నడచు చున్నదే.

నా రా —

గీ. బాలుకంటెఁ గాలంబుత్రోఁ ♦ బేలువలెను
ప్రాఁకు ఘనతయందలి యాస ♦ బాలుఁడుంట;
వృద్ధుకంటెఁ గాలంబు ప ♦ ర్వెత్తులేఁడి
రీతిఁ జావునందలి భీతి ♦ వృద్ధుఁడుంట.

శంక — నీవనుమాటలెంత నిజములాగున నేయున్నది. మా గురువుగారయిన వసిష్ఠుని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగ "నేఁడే! మొన్న మొన్న నే కాదఁటరా!" యని యాతఁడ నెను.

నా రా — కానియప్పటియుత్సవములుబహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక — దైవవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయముననే వచ్చినవికావున నంత వేడుకగ జరిగెను. దేనిమట్టునకదివేఱుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగియుండునా?

నా రా — వీరిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా!

శంక — తెలివితేటలలో మనమిద్దఱము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్త్రిలు — కవలలు. కైకేయీ పుత్త్రుఁడు భరతుఁడు.

నా రా — అలాగా! ఆదినములలో మీగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివికాదా?

శంక — ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ నదియే యేడ్చుచున్నాను.

నా రా — అంత విసుఁగుదలతోఁ జెప్పెదవేమి? చదువువచ్చు నంట లేదా?

శంక — ఉపనయనములగువెంటనే రాజపుత్త్రులను నల్వురను

మాగురువుగారికి విద్యాభ్యాసార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పటికి నేనొక యర్థప్రహరమునుండి జందెము మడతవైచి రువ్వలు వేయుచున్నాను. వారు నాక్రింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొకమధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగ నుండిరి. ఇప్పుడు నాకు గురువులుగ నుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములు వచ్చినవి. ధనుర్వేదము వచ్చినది. ఉపనిషద్విద్య వచ్చినది. వేయేల? అఱువదినాల్గువిద్యలును వచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినవి?

శంక—నెత్తికిc జేతులు—కంటికి నీళ్ళు—ఒడలికిc బేపబెత్తపుc దెబ్బలు.

నారా—రాకపోయినప్పుడింతకాలము కష్టపడి చదువనేల?

శంక—వచ్చుచున్నది కావున నే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్న దేమి?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—"నీకుc జదువు రాదు—నీవుపో" యనిగురువుగారెప్పుడు విన్నను లేదా?

శంక—అనేకపర్యాయములు.

నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేదు?

శంక—విన్నట్లుకుట్టుటలోను వీపు గోకుటలోను విశేషవిద్వాంసుడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నారు కాంబోలు. కాని యిప్పుడేమియు నుత్సవములు లేవుకదా! మీగురువుగారేలవచ్చిరి?

నారా—ఆదినాళ్ళు తెలియcగలదు?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీథివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యడిగియును దెలియునా?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికేగిరి, నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేననుకొంటిని.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినష్టమచ్చుచుండు శైధనతారకాదా ?

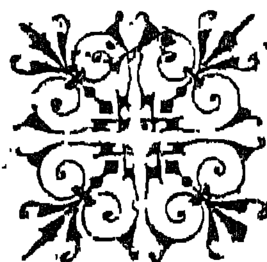
నారా—ఐననేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము — రాజసభ.

ప్రవేశము — దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా — అట్టులాడుట న్యాయమా ?

దశ — కాకేమి ? దయయున్నవారయిన యెడల నింత కాలమూ నకు దయచేయుదురా ?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాళ్ళు ♦ కేళ్ళుదాఁటు
కన్నులుబ్బూటలూరుచు ♦ గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ ♦ ద్రిఢిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె ♦ తాపసేంద్ర !

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ ♦ కలనఁబట్టి
యితరకర్షణ శక్తులౌ ♦ నెగుడుదిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి ♦ తంబటంద్రు
దయయొనరులోని దైవత ♦ త్వంబుగాదె ?

విశ్వా — (నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికితివి. సంతోషించితిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాఁడవగుటచే నీవు చేసినదయా తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో !

దశ — (నవ్వుచు) మహర్షిచంద్రమా ! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ — నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అంచుచేత—

(సందేహించును.

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు కనఁబడుచున్న దేమి ?

గీ. ఈఁతవాలైన నెమలైన ♦ నీఁతగాదె ?
చూపుకిందైన మీఁదైనఁ ♦ జూపుగాదె ?
కొండ నెక్కుటనైన ది ♦ గుటనునైనఁ
గమనకలనాప్రసక్తి, యొ ♦ క్కటియె కాదె ?

గీ. శివునిబూజించు పూలకుఁ ♦ జెలువసిగను
ముడుచుపూలకు భేదంబు ♦ నుడువనగునె ?
ఘనులయందలి యనురాగ ♦ కలనభక్తి;
యదియె యితరులపైఁ గల్గ ♦ నగునుదయఁగ.

గీ. క్రిందిమీఁది పోకడలను ♦ జెందియుంట
బట్టి రాగము భేదత ♦ త్త్వంబుఁగనునె ?
యాపగానీరపూర వే ♦ గాధికతకు
దానిలో మాఱువడికి భే ♦ దంబు గలదె ?

దశ—(నవ్వుచు) మానినత్తమా ! అందువలన నేనే మిమ్ము దరిసించుటకు రావలసియుండెను, క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—అట్లుకాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియానవ్వ ♦ డీకరంబు
దీనినైనను నిదిదీని ♦ నైనఁగలియ
వచ్చు; వర్షోదయమున, ♦ నబ్దంబులందు
డాసినిదిదీనినదిచేరఁ ♦ దగునుమింట.

దశ—మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవచ్చి మిమ్ము సేవింప వలసియుండెను. కాని—ఒక్కయంశము తమతో మనవి చేసికొనక తప్పదు. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీరఘూద్వహుండి ట వెలసినది మొదలు
కనులకఱవుదీర సతసం • గాంచుటందు
వీనులలరంగం బలుకులు • వినుటయందు
నునుబులకలూరం దొడం జెట్టి • కొనుటయందుం
దనివిదీఱంగం దలమూరు • కొనుటయందుం
గొంజివులుదేర ముద్దిడు • కొనుటయందు
మురువుమురువుగం జెక్కిలి • పుడుకుటందుం
దనువు హాయిగం గౌంగిలి • గొనుటయందు
ఒక నిముసమాత్రనిని గాన • కుండు నపుడు
రామ! రఘువీర! రాఘవా! • రామచంద్ర!
యనుచు నోరారంగాం బిల్వ • కొనుటయందు
నటునిటును నాతని వెదకు • లాడుటందు
తెరపి లేదు, తీఱిక లేదు; • విరతి లేదు;
ఆపుదల లేదు; తుద లేదు • హద్దు లేదు;
అలపు లేదు; సొలపు లేదు; • నిలుపు లేదు;
చాలు చాలులే; దిఁక సరి • సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రంబులు • చప్పంబడియెం;
గొఱకొఱనుచు సుమంత్రుండు • గొణంగుకొనియెం
వచ్చి తంత్రంబులును జల్లం • బడియె; వానిని

విభుని యుత్తాఁగుపు కాసంత ♦ వెచ్చఁబడియె.
ఇన్నియేల ? రామునిగాంచి ♦ యింతగాఁగఁ
బ్రాఁకులాడెదు నేనెట్లు ♦ రాము విడిచి
దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియము దోఁచె
నెవరు లేరు కావున నంటి ♦ నిట్లు మీకు.

కన్నరాముని మొగము దాఁటలేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాఁటలేదయ్యెను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనే నిమ్మళపడి) రాజా! మహాదృష్టవంతుఁడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
సిద్ధికి ఫలమ్ము; తేజోర్ధ్వాప్త ♦ గురుగుణాఢ్య
సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం ♦ స్కృతికి ఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్త్రులఁ గాంతురు. ఈ రాముఁడు నా వయఃకాలములోనే పుట్టియుండినయెడల నాకింత వెట్టి యుండదేమో ?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠస్తు ♦ నోపధాన
మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిడును
జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిన్యస్త ♦ శీర్షుఁడగుచుఁ
బోనలయు వేగనని చీకు ♦ ప్రముక్కుకొనును
లీలఁ గొడుకుఁ జేకట్టయు ♦ వాలికగును;
బుద్ధి లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డవనిఁ బడును.

విభుని యుత్తారుపు కానంత ♦ వేచ్చఁబడితొ.
ఇన్నియేల? రామునిగాంచి ♦ యింతగాఁగఁ
బాఱఁకులాడెదు నేనెట్లు ♦ రామువిడిచి
దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియముదోఁచు
నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీఁకు.

కన్నురాముని మొగము దాఁటలేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాఁటలేదయ్యెను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనేనిమ్మళపడి) రాజా! మహాదృష్టవంతుఁడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
సిద్ధికిఫలమ్ము; తేజోర్థూప ♦ గురుగుణాఢ్య
సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్త్రులఁ గాంతురు. ఈ రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత వెట్టియుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠహస్త ♦ నోపధాన
మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిడును
జ్యేష్ఠపుత్త్రాంక విన్యస్త ♦ శీర్షుఁడగుచుఁ
బోవలయువేగనని చీకు ♦ మొక్కకొనును
లీలఁ గౌఁగుకుఁ జేకట్టియు ♦ వాలికగును;
పద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డవనిఁబడును.

నతని మది చలించును రావి • యాకు రీతిఁ
సింహఘ్నునట్టులట్టి ఘే • దించునతము.

అదియుగాక——

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు • చెవినిఁబడెడు
నిమేసముల దెబ్బ నెవరు గ • ణింతురయ్య
గంట కంగుల లెక్కించుట • కర్ణ మొగ్గి ;
అతిగ దోరలెడువాని మ • ర్యాదయంతె.
అట్టివానికి సర్వం స • హాధినాథ
ధర్మదాక్షిణ్యగాంభీర్య • ధైర్యశౌర్య
ముఖగుణంబులు మదికెక్క • ముద మొసంగవు
పల్లెవాని కంబుధి హోరు • వరిమదమగునె ?

దశ——అందుచేత నాయొద్దకుఁ దఱచుగ రాక మీమర్యాదను గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్వీధవుల నాశ్రయించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లోకప్రవృత్తిఁ జెల్లవచ్చునుగాని—— ఆఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరబ్ధ దీక్షులై • యాగముల్సేయ నా
సురబాధ లేకుండఁ • జూచు సేవ
నిశ్చలసత్తపో • నిష్ఠులైయుండ జం
తుల బాధ లేకుండ • సలుపు సేవ
దానప్రతిక్రియా • నూనులై యుండ స్వ
ల్పపు పెత్తముసఁ బోడు • పఱచు సేవ

తీర్థయాత్రిలదూర ♦ దేశాలనుండ నా
శ్రమశాలికా రక్ష ♦ జరుపుసేవ
సేయవలయువాఁడను గానె? ♦ సేయుకొఱకె
శతమునకుఁ బదునార్వురు ♦ నగరపుఁ బ
లాలినిచ్చుచుందురు గాదె? ♦ యందువలన
నేనె మీసేవకుఁడగాదె? ♦ యిద్ధచరిత!

ఏమి సెలవు? సేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీవితకాలమునకొకనికిశ్రమమిచ్చువాఁడనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహియించి యూరకుండునుగాని వానినిఁగూర్చి యేమియుఁ జింతించువాఁడనుగాను. ఒకనితో బెదవిని గదపువాఁడనుగాను. నాస్వభావమును నీవు బాగుగ నెఱిఁగియే యుందువు.

దశ—అయ్యయ్యో! సామాన్యశ్రమములనయిన సహించి యూరకుండవలసిన యావశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చుటకు దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్త నంపినబరుగు బరుగున రానా? మీకష్టనివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిఫలము? అదిగాక—సాధుశిఖామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను దెలిసియయిన తెలియకనయిన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యక్షేమ కరము?

విశ్వా—ఇఁక సహనశక్తికి మించి ప్రతీకారసమర్థతకు మించి నిత్యతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు మహాపద యేదియయిన సిద్ధించినప్పుడు [illegible] దప్పదుగదా యని.

యీసంగతి పరిపాలకునిచెవిని వయివఁబోయిన నాతఁడేమి చిన్న బుచ్చుకొనునోయని— చెప్పకొనుటకుమాకుఁ బ్రభునికంటెభూలోక గతి మఱియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి— "చెప్పుదునా? మానుదునా? ఆతనికిబ్బంది కలుగఁజేయుదునా? నేనే యీబాధ పడుదునా?" యని నాలోనేను దొక్కులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాద్ధాంతము లొనర్చుకొనుచు ముందునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప కుండినయెడల లోకులు నన్నేదూషింతు రేమోయని—సంశయించి విధిలేక—

దశ—మునిచంద్రమా! నీకంతసందేహమేల? తొక్కులాట లేల? ఎంతమాట?

విశ్వా—రాజేంద్ర! "దేహి" యనుటకంటె హైన్య మున్నదా? అంతకంటెఁ గష్టమున్నదా? అంతకంటె మహాప యున్నదా? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా దేహి మానప్రాణముల నంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు మఱి యేదయిననున్నదా? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగమ మంచిదికాదా? నేనేమి యధముఁడనా? నీచుఁడనా? తపస్సా ర్థ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మర్షినయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా? సక రాజభోగముల ననుభవించినవాఁడనుగానా? విశేషవితరణ విద్యా శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా? నేను—అట్టినేను "తీసికో" యనిననోటితో "దేహి" యనఁగలనా? "ఇదిగో" యనిన మో ముతో "నిమ్ము" నఁగలనా? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁ గలనా సందేహమేల? తొక్కులాటయేల?" యని యందు వేల?

తృతీయాంకము.

దశ—తాపసేంద్రా! "దేహి" యనుటయెందులకండీ ? మీరు దేహియనువారుమీరుకారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాపించు వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మాఱుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములుమృదువులైన నర్థములుమృదువు లగునా? ఇంత దొడ్డసంభావనకుఁ బండితుని పారితోషికమునకుఁ బ్రధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమార్థమునఁ యంతయు ముష్టియేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాన నన్నుఁ గూర్చి "యాజ్ఞ" యని గొప్పమాటగ నంటివి. బాగుపడఁదలఁచిన ప్రభుఁడవుగావున నన్నుఁగూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యథార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు.—నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి ? అట్లనుచున్నారేమి ?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వైఖరిఁజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటక యజ్ఞశాలదగ్ధముసేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గురియనీ! సుబాహుఁడు ద్రోహుఁడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలు పోయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమైనఁగానీ! ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనినపిమ్మట లేదనియందువేమో ? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాఁడు)

దశ—తాపసేంద్రా! "దేహి" యనుటయెందులకండీ? మీరు దేహియనువారుమీరు కారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాపించు వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మారుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములుమృదువులైన నర్థములుమృదువులగునా? యింత దొడ్డసంభావనకుఁ బండితుని పారితోషికమునకుఁ బ్రధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమార్థమున నంతయు ముష్టియేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాన నన్నుఁ గూర్చి "యాజ్ఞ" యను గొప్పమాటగ నంటివి. భాగుపడఁదలఁచిన ప్రభుఁడవుగావున నన్నుఁగూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యథార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు.—నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వైఖరినిఁజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటక యజ్ఞశాల దగ్ధముసేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గురియనీ! సుబాహుఁ డుద్బాహుఁడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలు పోయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమగునో! ఏమి రానీ! దేహి యనిన నిష్కృతి లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాఁడు)

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూరుచుండి) సుబాహు మారీచులంత ప్రబలులై, దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ము బాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగదీసి) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముపేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—వారిని మఱియొక మహావీరునిచేఁ జంపింపఁ దలఁచి యిట్లుసహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతోఁ) ఆమహావీరుఁ డెవ్వఁడు?

విశ్వా—మ ఱెవ్వరనున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతోఁ) జామదగ్నిరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికిఁ జిక్కడికేలవత్తును? దాశరథిరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఆఁ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన నయనాభిరాముఁడయిన మనరాముఁడే. సుగుణసూనారాముఁడయిన మనరాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊఁ! ఊఁ!

విశ్వా—మారీచ సుబాహు వధార్థమై—మదీయ సవనరక్షణార్థమై—మన రాముని నాతో నిపుడు పంపుము. ఇదియే నాకోరిక. ఇందుకొఱకే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇఁకఁగానియేల? ఆతనిఁ బంపుము.

దశ—(గద్గదికతోఁ) అ అ అటులే—ము.—నె—ల వగు నెడలఁ దప్పునా?

విశ్వా—నా సెలవుమాత్రమేనా? నీ వాగ్దానముకూడ నయినదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊఁ — అటులే — ఊఁ — మీ యిష్ట మటు లుండఁ దప్పునా? మాటవరుస కడుగుచుంటిని మహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఏల?

దశ — మన రాముఁడే — ఏది? మన చిన్న రాముఁడే — మన యింత రాముఁడే — మాంసలసుదమత్త మహాసుర మారణ మొనర్చుట — ఆఁ! పసివాఁడు! ఏది? కుఱ్ఱవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరము మేలు
ఘనమనంటివె పూవు ♦ కంటె జాజి;
బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క పూజ్యంబౌను
చిన్న పెద్ద చింతఁ ♦ జేయుదేల?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, పూజ్యతలో, ఘనమే కానచ్చును. కాని, మోసుకొనుటకు దేహవృద్ధి యేది? బూరుగొక్కటి విఱుమకొనిపడిన యెడల నెంత తులసివనము దగ్ధమైపోవును?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అట్లనుదువేల?

గీ. పూజ్యతాతీక్ష్ణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు
చిన్నయెడనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁ బ్రాయి
కముగ, నలుసంత యంగార ♦ కణము దండ
కామహాకుజరాజము ♦ గ్గాల్ప లేదె?

కన్నతండ్రి నగుటచే రాముని మహత్త్వముఁ గని యట్లనుచుంటివి. సందేహింపకుము.

దశ — క్షమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతని శక్తి యుక్తులు బాగ నెఱుఁగుదునను కొనుచున్నాను. ఆశీర్వదింపవలసిన మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్తుమహత్త్వ నెదకేల?

సీ. పొడుగువాఁడే కాని ♦ పొడుగున కన్నైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;
ఘనములో నిడుదలో ♦ కనుల వాఁడే కాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు
కళుకులో గఁసుసుచె ♦ క్కిళులవాఁడే కాని
పాలింకఁ జిలికేఁడు ♦ పాపవాఁడు
పొడవులో వంకలో ♦ బొమలవాఁడే కాని
చిట్టించుటెకరాని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్ననవ్వుల చెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె
కాని యట్టహాసము సేయ ♦ లేనిచిఱుత
సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడె
కాని పిల్లజుట్టునవింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సౌమిత్రి ముందు వై ♦ పునను భటుఁడు
నెనసియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు
తల్లియొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొదువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. గోటిబిళ్ళ యేసూటిగ ♦ గొట్టఁజాల
నట్టి యతఁడమ్మ్రలనుజిమ్మ్ర ♦ గొట్టుటెట్లు ?
కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెఁడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుటెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెఁను గుద్దులు
కూర్మినమ్మ్రయొసంగు ♦ కుసుమములగునె ?

దశ — అలాగే — ఊఁ — అటులే — ఊఁ — మీ యిష్ట మటు లుండఁ దప్పునా ? మాటవరుస కనుగుచుంటిని మహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఏల ?

దశ — మన రాముఁడే — ఏది? మన చిన్నరాముఁడే - మన యింత రాముఁడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమారణ మొనర్చుట — ఆఁ! పసివాఁడు ! ఏది ? కుఱ్ఱవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరముమేలు
ఘనమనంటివి పూవు ♦ కంటె జాజి ;
బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క-పూజ్యంబౌను
చిన్న పెద్ద చింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమే కావచ్చును. కాని, యెదుర్కొనుటకు దేహదార్ఢ్యమేది ? బూరుగొక్కటి విఱుచుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనము దగ్ధమైపోవును ?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అట్లనుడువేల ?

గీ. పూజ్యతాతీక్ష్ణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు
చిన్నదెసనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁ బ్రాయి
కమునగ, నలుసంత యంగార ♦ కణము దండ
కామహాకుజరాజము ♦ గాల్పలేదె ?

కన్నతండ్రివగుటచే రాముని మహత్త్వెఱుఁగక యట్లనుచుంటివి. సందేహింపకుము.

దశ — క్షమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుదునని కొనుచున్నాను. ఆశీర్వదింపవలసిన మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్ముమహాత్త్వనదరేల ?

సీ. పొడుగువాఁడేకాని ♦ పొడుగున కన్నైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;
ఘనములౌ నిడుదలౌ ♦ కనుల వాఁడేకాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు
కళుకులౌ గుఱుసుచె ♦ క్కిళులవాఁడేకాని
పాలింకఁ జిలికెఁడు ♦ పాపవాఁడు
పొడవులౌ వంకలౌ ♦ బొమలవాఁడేకాని
చిట్టించుటెఁకరాని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్ననవ్వ్వాలచెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె
కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిఱుత
సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడె
కాని పిల్లజుట్టుననింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సౌమిత్రి ముందు వై ♦ వునను భటుఁడు
నెనసియుండనిమొడ నడు ♦ గిడనివాఁడు
తల్లిమొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొదువకుండిన మెకనిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. గోటిబిళ్ళయేసూటిగ ♦ గొట్టఁజాల
నట్టి యతఁడమ్ముగ్రలనుజిమ్మ ♦ గొట్టునెట్లు?
పండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెఁడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టునెట్లు.

సీ. క్రుద్ధమై తాటక ♦ గుర్రుఱు గుర్రులు
కూర్చినమ్ముగ్రయొనంగు ♦ కుసుమములగునె?

అలసుబాహుండు వేయు ♦ బలుచ పేటంబులా
మురిపించి నేఁ బెట్టు ♦ ముద్దులగునె?
మారీచఘోరాగ్ని ♦ నారాచవారంబు
మాకయిచ్చిన రత్న ♦ దామమగునె?
రణదేవత యొసంగు ♦ రక్తార్ద్రవసనంబు
తాతయిచ్చిన పట్టు ♦ తావితగునె?
బాలుఁడెక్కడ? యంజన ♦ శైలకాల
కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి ♦ గ్రహ విసర్జ
రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా ♦ ధ్యక్షులేడ?
పూల వ్రేటులఁబగులునే ♦ పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నారేమి?

విశ్వా—ఇఁక ముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు? దాసుఁడు మహా ♦ హీనదేవ
దానవానూనజన్య సం ♦ తానమునను
కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి ♦ గడినిదీఱు
గండ్రఁడిడె వచ్చుచున్నాఁడు ♦ గానఁ బదుఁడు.

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ ♦ నాటికకును
భరతవాక్యముఁ జెప్పించి ♦ ప్రబలబాహు
బలసుబాహు మారీచాది ♦ ఖలులకెల్ల
దర్భశయ్యలనిచ్చి వ ♦ త్సముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుఁడే జయ ♦ పత్రమొంద
గురుని ఘనత వేమఱుఁగులు ♦ మొఱయకున్నె ?
శిష్యు నెడచేసి గురుఁడుఁట ♦ సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని ♦ గురుతయేది ?
అధిపులాత్మశక్తిని మంత్రు ♦ లందునిల్పి
యవనిఁబాలింతురనుట నీ ♦ యనుభవంబె.
కాచగోళంబుగుండఁ బ్రి ♦ కాశమొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతొ ♦ తెలియవా కొ—!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుఁడు వయఃపరిపాక సంపన్నుఁడేయయిన యెడలమీరన్నమాటలు చెల్లఁదగినవే. అయ్యయ్యో! పట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి ? మహాత్మా నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపాముసైనఁ ♦ బెద్దకఱ్ఱను గొట్ట
వలయునంచు జనుల ♦ పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ ♦ జిన్నకఱ్ఱనుగోర
దేల ? గోలలీల ♦ మేల మేల !

విశ్వా—తేజమే ప్రధానమగు వస్తువులఁగూర్చి చిన్నపెద్ద చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు. నేను గోలనో, కొంటెనో, కుమతినో. గురుఁడనో, రాముని గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ! అంటిని.

ఇదిగో! ఇటుచూడుఁడు మహాత్మా!

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నాసుగుణాభిరాముఁడై నచిన్న రాముఁడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున నాకొడుకుతో నీకొడుకును మఁందెప్పుడైనఁ బంపవచ్చును. లెమ్ము. నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా! కూర్చుండుఁడు. తొందరగా లేచి పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగనె 'ఊఁ' యిడెలీసి ♦ కొమ్మనుటకు
ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ పశ్రిభుతకాదు
ఆఱుపదివేల యేండ్లెడ్చి ♦ ప్రాణమునకు
ప్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుఁడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడనిండు. ప్రాణములు కుదుటఁ బఱుచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత నొందినదిసుఁడీ! మీరు రాముని గోరుదురని స్వప్నముననయిన నెఱుఁగను జుఁడీ! అయిననేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ గలనా? ఆహా! మహాత్మా! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగ మునకుఁ బాటక యెక్కడదాపురించినదండీ! మహాత్మా! అట్లేమి యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ—ఏమియు లేనేలేదా! "కావలసినది యసురఖండనము కదా? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతని బాధించి రామునిదీసికొని పోవుటెందులకు? చిరకాలమునకు సంతతిఁగనినవాఁడు. అందుపైవలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునముగ నాందోళనపడుచుఁ బ్రాకులాడుచుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జయాపజయంబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముఁడు పట్టి కసుగాయ. ఏమో! ఎందులకయిన మంచిది. దశరథునే తీసికొనిపోద" మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీ ముఖవైఖరిచూడ నాకట్లుతోఁచినది. మహానుభావా! ఈయాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నట్టెమెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కని యడఁగిపోలేదా?

విశ్వా—లేదు. నీకట్లుతోఁచుటభ్రమము.

గీ. కాతరుఁడు మదిఁగలపాము • గాంచు నెదుట;
విరహి యెదుటఁ జూచునులోన • వెలయు ప్రియను,
మెదడులోని స్వర్గముకవి • యెదుటగాంచు;
మనసుచూడు మన్నట్లు లే • కనులుగాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్న మడిగెదను. క్షమియింతురా?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందర్భశూన్యములగు వాక్యములున్న క్షమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనేవిశ్వామిత్రుఁడను. నేనేమీరాము నడిగితిని. ఎఱుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరిట్లు మనసులో గుబ్బటలు పడుదురాలేదా?

విశ్వా—ఎట్లు?

దశ—కన్ను తెఱువని రాము నీ మునియడిగినాడేమి? యడిగి నంత మాత్రమునఁ బ్రత్యక్ష మృత్యు దేవతలగు రాక్షసులనోటఁబడవైవ వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తి యెఱిఁగి, రాముని యశక్తి యెఱిఁగి చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రామునిఁ గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కానంత వెనుకముందు నాలోచించుకొననక్కర లేదా? రాముని తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యా మునీశ్వరుని కెందులకు? నేనుపోయి రాక్షససంహార మొనర్తును; లేదా రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుఁడై యుండును గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁ డాతృపడుచుండగా, నాముందుగతికై నా రామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడదా? ఇదితప్పా?" అను నిట్టియూహాలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునా కాదా? సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యుఁడనగు నేను—చిరకాలమునకు సంతానలాభ మొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్రగుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లూహించుకొని సానుభూతిచే నీస్థానమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిన నేనట్లు సేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటకపాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను గూడ ననుకరించుట లేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా? చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ—కాకపోనిండు. ప్రధానవస్తువును జ్ఞప్తి చేయుటకయినం జాలియున్నవి కావా? అందుచేమీారు రెండు నిముసములు నేనని భావించియట్టి సన్నివేశమున మీాహృదయవిధ మెట్టులుండునో కాసంత సెలవిండు.

విశ్వా—ఈనాటకము నాకుం దప్పదా?

దశ—నాయెడల మీాదయ తప్పనటులే.

విశ్వా—అటులైన వినుము. "ఈముని రాము నడిగినాడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను వచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాడు. రాము నీకుండిన యెడలం బోయెదననుచున్నాడు. ఈముని మతిలేని వాడు కాడు. మహాధీమంతుడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకౌశలకర్కశుడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముడు కేవలము నిరుపయోగుండేమైయుండు నెడల నిట్టివివిధ మహాశక్తిసంపన్నుండేల యావ్యర్థునిం గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికియుండినంతకాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణత యుండి తీఱవలయును. తండ్రినగుటచే నాకాతనిమాహాత్మ్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒకవేళమాట వరుస కాతనిలో మహాత్మ్యము లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుండు మహనీయ మాహాత్మ్యసంపన్నుండు కాండా? సృష్టికిం బ్రతిసృష్టి చేయంజాలిన భూతలవిధాత కాండా? అట్టియాతడు మనరామునకెన్ని దివ్యాస్త్రములొసంగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచే రాముడు రాక్షసులను నవలీలగ గెల్చునేమో? ఎవండెఱుంగును? ఇంక నేయేశుభములా మునివలనం గలుంగునో?" యని దశరథ శైలూషుండనైన నేననుకొందును.

దశ—(తనలో) ఇంత పని చేయుటకీతనికి సమర్థత గలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికిఁ దెలియును? యాగార్థము హరిశ్చంద్రునియొద్ద ధనము తీసికొని, దాని నాతనియొద్దనే యుంచుట కొప్పించుకొని, మాయచే రాజ్యమును ధారపోయించుకొని దాఁచినసొమ్ము నకై భార్యాభర్తలనమ్మించిన మహానుభావుఁడు! లోహితాస్యుని జంపించిన యాతఁడు రామచంద్రు నేమి చేయునో! ధారాళత యున్నది; మాయయున్నది. కరుణయున్నది; క్రౌర్యమున్నది. రాజత్వమున్నది; బ్రహ్మత్వమున్నది. తామసమున్నది; సాత్త్వికమున్నది. నమ్మదగని వాఁడు; నమ్మదగినవాఁడు. ఎట్టులయిన రాముని దనతోఁ బంపుటకై యిన్నియాశలు కల్పించినాఁడేమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? వసిష్ఠ భగవానుని నూర్గురు పుత్త్రులను బూడిద సేసిన పుణ్యాత్ముఁడు! నాపైనాతని కేమియుఁ గోపము లేదనుకొందును. ఏమో! ఉండిననుండఁ గూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చటనుండు నెడల నీతనికి నాతనికి మాటపై మాట కలుగునేమో యని యీతనికి రహస్య సమావేశ మొసఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు రమ్మనుటెట్లు? రానియెడల నాకీ సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవ్వరు? ఇంతసేపు తనతో మాటలాడక నాలో నేనేదియో యాలోచించుకొనుచుంటినని కాఁబోలు నప్పుడే యాతఁడు దుమదుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును? (ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

దశ—మీమాటలు హేతుపటిమచే బింకములై యున్నవే కాని యర్భకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొక మాట. రాముని మీ వెంట దీసికొనిపొండు; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునకు సాహాయ్యార్థముగనా?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా?

విశ్వా—మఱి యెందులకు?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ ంగీకరింపకుంటయే యీతని మాయోద్దేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁగెను? నమ్మదగదు (ప్రకాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారో?

గీ. అమ్మయెడఁజూపునిల్పిమా ♦ టాడుచుండ
నట్లుమాటాడి ననుఁ జూడు♦మయ్యయిట్టు
లనుచుగడ్డము గ్రహియించి ♦ యతనిమొగము
నాయెడకుఁద్రిప్పుకొను వెట్టి ♦ నయ్య నేను.

ఒక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చు
పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్న
వత్సరములొందినాఁడత ♦ ర్వాతనంతె
కాని యేమొ; యేమున్నదీ ♦ కంపతోడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాఁడ;ఁ
గొడుకులిఁకఁబుట్టరను చింత ♦ పొడముపిదప
బ్రదుకనఁగరోత; చావనఁ; ♦ బరమముదము
గాఁగఁజూపు చావో యంచు ♦ వేఁగినాఁడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ ర్భమునఁబడఁగఁ
దిరుగనరులలోఁ బడినాఁడ ♦ మఱలబ్రదుకు

కోలుదిగాఁ దియ్యఁబడెనార్చు ♦ కొనుచుఁబోవు
నాసంగోఁ జెన్ని జలపడె ♦ సయ్యవినవె.
మనసుపుష్పింపరాముఁడు ♦ కనులఁబడఁగఁ
బాల మున్నియుగాఁ బొంగి ♦ పాపురత్వ
ములలయుద్రేకమునమీఁద ♦ నక్రైపడియె ;
నాట్టగిగబడె, మృశివమాట ♦ యడుగుఁబడిరా
గాత హేమంతమునను వ ♦ సంతమయ్యె
తరణి గుర్రిఁకు వేళను భర ♦ ద్వాజపక్షి
మేఁటకొల్పసాడెను దర్శ ♦ రేలఁ బొడమెఁ
బూర్ణచంద్రుఁడు నేనురా ♦ మునిఁగనంగ.

తనహాశ్రా

గీ. బిడ్డకుకొఱకు నేను ♦ బిడ్డకుటలేదు నా
కొఱకు నేను బిడ్డనుఁ ♦ గోరనయ్య
రామచంద్రు కొఱకె ♦ బ్రదికియుంటిని రాముఁ
గనని క్షణముగాల ♦ గతినిగాంతు.

మీఁ యిష్టమువచ్చినట్లు సేయుఁడు

విశ్వా — నీమాటలు వింతగఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందు నీవే నా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని బాసిన నిముసముననే నిశ్చయముగ మరణించువాఁడవయిన రాముని విడచి నా వెంట నెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ — (తెల్లవోయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట నంటిని. స్థూలముగ నంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని నమీఁద — ఆ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు — అట్లు చేయుటకేనా

శక్తి లేదని తోఁచుటచే నాతో రాముని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు.—మనసు కుదురు లేదు. ఆ! అట్లు కాదని తోఁచుచున్నది. నేను మీవెంట వచ్చెదనన్న మీరు రాముని దీసికొని పోవుట మాని వైచెదరేమోయని మొదట నటులన్నమాట సత్యము! రాముని మీరు విడువఁదలఁచుకొననియట్లు నాకుఁదోఁచ రామునితో నన్నుఁగూడఁ దీసి కొనిపొమ్మని మిమ్ముఁ బ్రార్థించియుందును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియా? మఱియొక కల్పన మున్నదా? ఇంకఁ గొంచెమాలోచించుము. మఱియొక చిత్రమయిన యల్లిక మనసునకుఁ బొడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుటయా? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయా? దానిపై మఱింత నాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయా? సత్యమున కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయ మొనర్చితివి? మొదటిమాట రెండవదాని వలన ఖండనమా? రెండవది మూడవదానివలన దిగదుడుపా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు వంశమున నుద్భవించిన నీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁ గోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోఁ బుట్టిన నీవు—కలనంతయు సత్యమూఁడ వెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రయించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకు వచ్చిన యిల్లాలిఁ జేతి మీఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్విఖ్యాత యశస్సంపన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకనికి దానమిచ్చిన యనన్యసామాన్య వదాన్యాగ్రణుఁడయిన రఘుమహారాజు గద్దెపై నెక్కిన నీవు—మీకులమున కాధారమయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆఁ!

దశ—మహానుభావా! క్షమియింపుఁడు. అట్టి సత్యమును బరి

గణింపకపోలేను!

గీ. ముందు నెడకు సత్యము, రామ ♦ మూర్తి ప్రేమ
వెనుకలాగ నడుమ గొట్టు ♦ కొనుచునుంటి
బిసము ముందునకును, గాళ్ళ ♦ బెనయు నాచు
వెనుకలాగ నుఱ్ఱెక్కుడు హంస ♦ విధముగాగ.

విశ్వా—(ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి నీకెవరు చెప్పిరి? మీగురువగు వసిష్ఠర్షి నిచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. సత్యము వదలు కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అమ్మ! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము సెలవీయఁగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బ్రార్థించితినని చెప్పుము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మీకాగ్రహము వలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను వాఁడనుగాను. అంటిని. రాముని చ్చెదననియంటిని. అలాగే! ఇచ్చెదనని బాసచేసినతరువాత నీయకుండవలదా? (తనలో) వసిష్ఠుఁడేమి యోచన తెచ్చునో?

(వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు లేతురు.)

వసి—బ్రహ్మర్షిసత్తమా! తపము బాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది కదా

విశ్వా—మీదయవలన—

దశ—గురూత్తమా! నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! గురువుగారితోఁ జెప్పుము.

దశ—నేనేల? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహర్షిచంద్రమా! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదముకలిగినది. అదిమీమాధ్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీరేదియడిగినదిచ్చెదననియీభూపుఁడింతకుమునుపు నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపుమని కోరితిని. రాముని చ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయక తప్పదని నేను జెప్పుచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి—రాజేంద్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాత్మ్యమెఱుఁగనిదికాదు. అద్వితీయ తపఃప్రభావాధికతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినయెడల మారీచాదుల నొక్కతెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తి నిరాక్షసహరణముకొఱకే పుట్టినపునరామమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిటుకుపచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ లేశమైన నేసందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబంపుము.

గీ. అర్థి బ్రహ్మర్షి; దాత మహాప్రభుండు;
పనియసురమారణము; దత్త • వస్తువఖిల
జగదుదంచి తానంద తే • జస్స్వరూప;
మింతకంటె గావలసిన • దేమియిలను?

విశ్వా—ఇమ్మని చెప్పిన మాత్రముగూడ మహాతపశ్శాలియేయని మీయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ మాటలవలన నన్ను స్తుతిసేయుట లేదు. ఇమ్మని చెప్పకుండ నీయలేక పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తిపొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడైన వేగిర పడుము. రాముని టకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁ జూపి) తాతగారికి నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షిసత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కళ్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁ దాతగారికి నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మా తాతగారు కారు.

దశ—అటులనుటతప్పు. నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—ఊఁహు. మా తాతగారికింత పొడుగుగడ్డము లేదు. ఈ నను మ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆ తాతగారు మగధదేశ మహారాజగారు. ఆయన మీ యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈ తాతగారు మరియొకరు. ఈయన నాకుఁ బితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ—మహర్షిచంద్రమా! నమస్కారము.

విశ్వా—(నవ్వుచు) వత్సా! కళ్యాణమస్తు!

దశ—గాధినందనా! లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోనేడుచున్నాను.

విశ్వా—అడిగినంత యిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో నంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో!

దశ—నాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్క వేఱొక్కఱు లేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోఁ బోవలయును.

రామ—చిత్తము.

లక్ష్మ—నేను మాయన్నగారితోఁ బోవుదును.

దశ—మహాత్మా! బాలురు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుడు. (ఆలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెక్కిపడఁదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కసారి కౌఁగలించుకొనుడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాధినందనా! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా—సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ—చిత్తము. నమస్కారము.

రామ—లక్ష్మ—గురుగారూ! మాకుసెలవొసంగుడు నమస్కారము.

వసి—కల్యాణమస్తు!

దశ—సవతా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటఁ గొనిపోయి వెంటనేమహర్షికప్పజెప్పుము.

వసి—(లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోవుదును.

లక్ష్మ—మహర్షిచంద్రమా! నమస్కారము.

విశ్వా—(నవ్వుచు) వత్సా! కళ్యాణమస్తు!

దశ—గాధినందనా! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులిద్దఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుఁడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుఁడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోనెంచుచున్నాను.

విశ్వా—అడిగినంత యిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో నంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో!

దశ—నాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్క వేఱొక్కటి లేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోఁ బోవలయును.

రామ—చిత్తము.

లక్ష్మ—నేను మాయన్నగారితోఁ బోవుదును.

దశ—మహాత్మా! బాలురు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుఁడు. (ఆలోచించి కన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెఱ్ఱిపడఁదగదు. నాయనలారా, నన్నొక్కసారి కౌఁగలించుకొనుఁడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాధినందనా! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా—సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ—చిత్తము. నమస్కారము.

రామ—లక్ష్మ—గురువర్యా! మాకు సెలవొసంగుఁడు నమస్కారము.

వసి—కల్యాణమస్తు!

దశ—సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటఁ గొంచి వెంట నేమహర్షి కప్పజెప్పుము.

వసి—(లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోవుదును.

నవనిధవునకుఁ గాసంత♦యైన లేదు.
పాదరక్షలతో సన్న ♦ పాటిత్రోట
నడుగిడుచు గాలిలోపల ♦ నడువవలయు
ప్రాణమెంతదాకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
హృదయమెందాఁకఁ జెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
నాకసపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
తామ్రధపుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఁడె? యకట
అలయికనో, తాల్మిలేకయో ♦ యాత్రమునవో,
భ్రమమునవో యాతఁడిసుమంత ♦ పట్టుతూలి
నిటు నటునునూఁగ “నిహిహిహి ♦ హీ” యటంచుఁ
గోటిజనములు చప్పటల్ ♦ గొట్టు వారె.
అందఱును జేయు మంచుకొం♦డంతతప్పు
కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన;
భూపుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు ♦ ముత్తెమంత
నెఱసు శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ♦ ప్రాఁకులాడి
నాఁడనేకాని, సత్యంబు ♦ వీడలేదు
కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
నాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటయెంతో!

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! భోజనవేళ యతిక్రమించినది.

దశ — ఇంక భోజనమా? కడుపు నిండుగనే యున్నదికాదా? కావేరీ!

గీ. ఏను భుజియించునప్పుడు ♦ మృదులముగను
గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
భరతుండును కొట్టఁ బల్కు నా ♦ ప్రాణమిటకుఁ
దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా? కౌసల్యాదేవిగారు చాల ఖిన్నలై యున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక!

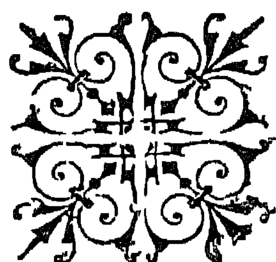
దశ —

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠమును జదివించి ♦ జగముమిథ్య
యనితలంచు నాగతియె యిట్టు ♦ లగుదు నెపుడు
పదములకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెదుబిడ్డఁ
డగుపడని యాతఁడు ప్రాణపు ♦ టార్తి యెంతో!

హా! రామచంద్రా! హా! లక్ష్మణా! హా! విశ్వామిత్రా!

(నిష్క్రమించును.)

గీ. ఏను భుజియించునప్పుడు ♦ మృదులముగను
గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
భరతుండును కొట్టఁ బల్కు నా ♦ ప్రాణమిటకుఁ
దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా ? కౌసల్యాదేవిగారు చాల ఖిన్నులైయున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక !

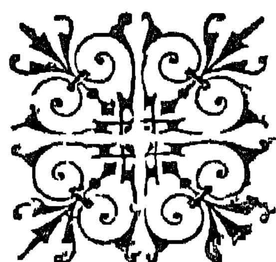
దశ ——

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ జదించి ♦ జగముమిథ్య
యనితలఁచు నాగతియె యిట్టు ♦ లగుడు నెపుడు
పదములకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
డగుపడని యీఁడు ప్రాణపు ♦ టార్తియెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వామిత్రా!

(నిష్క్రమించును.)

వశ్యా—విత్తా! ఈసారి నీవు చెప్పినది నిజము. మఱియొకసారి యీతఁడు చెప్పినది నిజముకావచ్చును! ప్రకృతిసహాసమ్రిముఖికాదా? నారాయణుఁడు నవనవసాహిత్యదర్ఢిమచే, నూత్న యౌవనోచిత శృంగార రసగరిమచేనటులు చెప్పినాఁడు. అదితప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను • గోరఁదగును,
కలికి గండచందనచర్చఁ • దలఁపఁదగదు,
వేదములవల్లె పలుకులు • వినఁగఁదగును.
వెలఁది మట్టెలగిలుకులు • వినఁగఁడగదు
ఈశ్వరినిముక్కుచివరని • క్షింపఁదగును,
కన్నుకెలఁకుల నింతిని • గానఁదగదు
జగమసత్యంబలుకఁ • జనునుగాని
చానవడుమ సత్యంబనఁ • జనదు చనదు.

అదియుఁగాక,

వృద్ధులైనను బఱితుల • యొద్దనెపుడు
పరుష శృంగార వాక్యముల్ • బలుకఁదగదు;
ఫలకమును బైఁట చెఱఁగునఁ • దాఁడునఁదగదు;
రవికలోనొంటెకుచ్చఁ జే • ర్పంగదగదు.
మసినిఁ దాంబూలరక్తితో • మార్పఁదగదు;
దుప్పితోలున జాజులు • గుప్పఁదగదు;
బొంబెపోచను మృగమద • మూన్పఁదగదు;

నారాయణా! రాజబాలురయెదుట నీవట్టి శృంగారవాక్యములాడుట తప్పు.

రామ—మహానుభావా! ఆతనిక్షమియింతురుగాక!

లక్ష్మ—తాతగారూ! వసిష్ఠశిష్యులమగు మేమామాత్రము నకే చెడిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముఁడా! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుఁడట్లు పలుకఁదగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రమునసంటి యెంత శ్రమం • గారమహిమ
వెలసినను, గన్నులును, గర్ణ • ములును లేక
మొదిమొదలెలేక స్థాణువై • మనఁగఁదగిన
మహితవిజ్ఞానుఁడగును ల • క్ష్మణుఁడు రామ;

ఆతని పైవాఁడనయిన నీసంగతి యింకనవర్ణ్యముకాదా!

రామ—మహాత్మా! మీదయకుఁ బాత్రులము.

నారా—(తనలో) శృంగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు కాని, స్తుతివాక్యములచేఁ జెడరుకాఁబోలు! ఎవనివెట్టి వానికివేడుక.

విశ్వా—నారాయణా! ఘాసతల్పముల బాలురకుఁ గల్పింపుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము; కాన నీవు నాకును గురువుగారికిని శయ్యలఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి నేనే వైచెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శయ్యపైఁగూర్చుండి) వత్సలారా!

సీ. గంధసింధుర బద్ధ • బంధురస్యందనా
నందవిహారమే • నడకలయ్యె

ద్రాక్షారసాయన ♦ గోక్షీరపానంబు
నిర్ఝర నిస్సర ♦ న్నీరమయ్యె
స్వర్ణమంచస్థ పే ♦ శలతూల తల్పముల్
వట్టినేలను గడ్డి ♦ బఱపులయ్యె
బహురుచ్య శాక సం ♦ భార సారాహార
భక్షణంబులుపర్ణ ♦ ఫలములయ్యె
మాతృమాన్యత్వమాంగళ్య ♦ మహితమంది
రస్థలావాస ముద్ధతా ♦ రణ్యమయ్యెఁ
పూలలోఁ బెట్టఁదగు పుణ్య ♦ మూర్తి యుగము
ముండ్లలోఁ బెట్టి బాధించె ♦ మునియితండు.

రామ—స్వామీ! మీరట్లానతీయఁదగునా? మీరుగటాక్షించిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు క్షుత్పిపాసాబాధలు లేవు. బడలికయు లేదు. అదిగాక—

సీ. అడవిశారికకును పెంపు ♦ డైనశారి
కమలతాదులనున్న వ్య ♦ త్యాసమెంతొ
వనసమధివాస సౌఖ్య సం ♦ పదకుఁ బురని
వాససౌఖ్యమునకును వ్య ♦ త్యాసమంత
పురనివాసముచే మది ♦ ముడుచుకొనుచు
నిట్టెయిట్టై దేహమునందు ♦ నిమిడిపోవు
నాటవికవాసమున మది ♦ యట్టెయట్టె
పొంగి జగదాత్మతో నైక్య ♦ మును లభించు
కృత్రిమ సుఖాళిమనసు మె ♦ ప్పింపలేదు
పదయమక బంధముఖ్య కా ♦ వ్యంబువలెను;

పురసుఖములు మదికి బల ♦ స్ఫూర్తిఁ జేయఁ
జాలవర్ధకునకిఁ బోఁత ♦ పాలలీల.

లక్ష్మ—రాజుభద్రుని కేమియుఁ గష్టములు లేకపోవుటచేనా కేమియు లేవు.

గీ. ఇదియా దేశాటనమునకు ♦ సదమల ప్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం ♦ పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఁట ♦ లాడుటకును
దనువు గడిదేర్చుకొనుటకుఁ ♦ దగినవయసు
దీనివృథపోవనిచ్చు భూ ♦ జాని సుతుఁడు
తనువు తపతపతో జగ ♦ త్తునెమరుకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో ♦ ద్రఢిమ లేని
పెగుగుఅగుఅతోఁ, ద్రేపు ♦ బేపుబేవు
తోనగరులోన రాకాసి ♦ తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తెదున్నై ♦ పూలగాంగ
రా గుడారములనడుమ ♦ రాణితోడ
గచ్చకాయలరణమున ♦ గంద్రఁడగును.

రామ—లక్ష్మణా! ఇఁకనట్లు మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరకుంటి వేమి?

(అందఱు విశ్రమింతురు.)

నారా—వచ్చుచుంటిని. (కాళ్లొత్తును.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! ఏమైనకథఁ జెప్పెదగా?

విశ్వా—ఆలాగే! అనఁగననఁగ—సుందోపసుందులని—
ఎవ్వరు "నూ" యనరేమి?

గీ. తలఁ గదుపు వాఁడు లేనట్టి ♦ తానమట్లు
వెనుకహంగు లేనట్టి య ♦ భినయమట్లు
రణితనిస్సాణరవ శూన్య ♦ రణమువలెను
కథనడుప దూకొనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్నఁ.

లక్ష్మ—నే "నూఁ" కొట్టుదును.

విశ్వా—సుందోపసుందులని—

లక్ష్మ—ఊఁ—అన్నదమ్ములా ?

విశ్వా—అవును. నీకెట్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ—పేళ్ళనుబట్టి-నాకుమాతండ్రి యుపరాముఁడని పేరేల పెట్టలేదో ?

రామ—తమ్ముఁడా ! కథ వినవేల ?

విశ్వా—వారి రాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ—ఊఁ—

వి—వారిద్ద ఱన్యోన్యసహాయులై యనేకదుష్కృతు లొనర్చి దుర్జేయులైరి.

లక్ష్మ—ఊఁ

విశ్వా—ఒకనాఁడొక యప్సరోనారీమణి వారి కంటఁబడెను.

లక్ష్మ—ఊఁ

విశ్వా—వారిద్దఱుకూఁడ దాని నపేక్షించిరి. అది తనకే కావలయునని యొకఁడు తనకే కావలయునని యింకొకఁడు నన్యోన్యముఁ గలహించి పోరాడి, గుద్దుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యిద్దఱుఁ జచ్చిరి.

లక్ష్మ—(నవ్వుచున్నాఁడు.) సెబాస్! బాగుగా జరిగినది.

నారా—ఇచ్చట నాటికంటెబాము విల్లే వీరునిచేతి వింటికంటెఁ బ్రబలమయినది.

లక్ష్మ—నారాయణా! వీరుని వింటి నట్లు నిందించుట తగదు. తగినవీరుఁడప్పటికి వారితోఁ దారసింపక పోయినంత మాత్రమున వీర ధనుః ప్రకాండము నధిక్షేపించుటనుచితము. మాయన్నగారివలె కెందులకు? ఈధనుస్సుచేఁబూని నేనే యిప్పుడిట నుండిన మొదల నొక్క వ్రేటుతో రెండు తలలునూడఁ గొట్టలేకుందునా?

రామ—తమ్ముఁడా! కథకడ్డువచ్చెదవేల?

విశ్వా—వారిలో సుందుఁడనువాని భార్య తాటక.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ—(లేచి) మఱియెవ్వరో 'ఊఁ' యనుచున్నారు?

నారా—ప్రతిధ్వనియైయుండునేమో?

రామ—కాదు.

విశ్వా—తాటక కిద్దఱు పుత్త్రులు. మారీచ సుబాహులు.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున) ఊఁ.

రామ—లక్ష్మణా! ధనుస్సు! ధనుస్సు! (తీసికొని) గురూత్తమా! ఆధ్వనివచ్చు నెడకుఁబోయి చూచివత్తును.

లక్ష్మ—రామభద్రా! నేను ముందునడచుచు దారిచూపెదను; రమ్ము.

విశ్వా—మీరటకుఁ బోకుఁడు. ఆమెయే యిటకురావచ్చును.

రామ—ఆమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—ఆపొదచాటున 'ఊఁఊఁ' యనుచు నదిగురుకపెట్టి నిద్రించుచున్నట్లున్నది.

నార—అమ్మయ్యో ! తాటక యింత చేరువనేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాఱిపోవుదము.

రామ—నారాయణా ! నీకేమియు భయము లేదు.

విశ్వా—ఆమె యిచ్చటనుండుట యెఱిఁగియుండియే మిమిత్రులకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సంహరించుట కింక వేళకాకుంటచే రామభద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండలేదు. ఇది నాయజ్ఞమునకుఁ జేసిన విఘాతము లిన్నిన్నికావు. ఒక పావుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నార—అది నా మెడలో నొకసారి త్రొచుపాము నుఁ జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబోలును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చుచున్నారేమి ?

నార— అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బాగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునేడల బలము లేకుంటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణా ! నీవేమియు ననుకొనవలదుసుమా !

విశ్వా — లక్ష్మణుఁడు నారాయణు నధిక్షేపించినను గొంత సత్యము నారాయణుఁడే వచించినాఁడు.

సీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది ♦ పడఁతికిఁ బురు
షునకుఁ గఠినగాత్రుఁ డతఁడు ♦ సుమసమాంగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ ♦ డతఁడు; సేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు ♦ నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే ♦ శల సుధాని
ర్భరోన్నతమనస్క యీనది; ♦ యున్నితనకు
వలయుననువాఁడతండు; కాఁ ♦ వలయునంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు ♦ నట్టిదామె.
కత్తి కతఁడర్హుఁడగు; సూది ♦ గరిటెలకు న
మర్హయగునీమె; రాజసే ♦ వార్హుఁడతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల ♦ కర్చనలిడి
యిల్లు స్వర్గతుల్యముఁ జేయఁ ♦ జెల్లునామె.
సర్వదేశంబు నతని సం ♦ చారభూమి;
యిల్లె యీమె పాలన సీమ; ♦ యెల్లజనులు
నతనివారు; పిల్లలగుదు ♦ రామె ప్రజలు;
యశ మతనికోర్కి; పుణ్యమా ♦ నామె ఫలము.
పిఱికితనమును బిడియంబు ♦ పురుషునకును
బనికిరా; దన్నె భూషలా ♦ వనిత కెపుడు;
దేవుచేతనుదరియింపఁ ♦ దివురునాతఁ;
డతనిచేతను దరియించు ♦ నయ్యయామె.

అట్లగానుండ ముగ్ధయు ♦ సర్వమైన
యువిద పరిముక్తి మొదలంట♦చూడఁ గొలుత
గోటికొనలను గిల్లింతఁ ♦ గూర్పఁదగిన
పడఁతి మగవానిఁ బడగుద్రి ♦ వధము సేయ
నిల్లువదలి దేశంబున ♦ నెగచిపడుచు
సత్యమును ధర్మమును మునీ ♦ శ్వరుల జడల
తోడఁ గోయించి యజ్ఞము ♦ ల్పాడుసేసి
కుశల మెల్లఁగూల్చిరతను గ ♦ గ్గోలుపఱుప.
కుసుమశరుల చెండుల ఫిరంగి ♦ గుండుగాఁగ
మగలకోరి భైరవమహా ♦ మారిగాఁగ
చక్కనగు చుక్క బలుతోక ♦ చుక్కగాఁక.
పున్నముల తాన్ర పాపము ♦ పోర్చుఁగాగ.
స్త్రీత్వమిఁక నేమి? యాచింత ♦ సేయఁదగదుఁ;
జాతికిని శిక్షగాదు; దో ♦ షంబునకును
భువిని బాడు సేసెడు వారు♦ పురుషులైన
నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి ♦ క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వంసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును గాపాడుము.

రామ—(సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసినఁ జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రియగు తల్లినే పరశురాముఁడువధించి యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని బరిమార్చుట కీతొటుపాటేల? సందేహింపకుము. శ్రేయవలసినది

ముక్కు చెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువుబాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండన మొనర్చి యకారణముగ నాయాసపెట్టుటకంటె నట్టియొక్క కోలతో నసుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా?

రామ—స్త్రీహంతకుఁడనని నన్నులోకము నిందింపదా?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు పరిబ్రహ్మ ♦ యాశుభాంగి
నంతమొందించు శూరుఁడే ♦ యద్వితీయుఁ;
డతఁడె స్థిరుఁడు; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడె ముక్తుఁ
డవనిలో జన్మమంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీసెలవగుటచేఁ జేయవలయునుకాని——

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమునుఁ బట్టియే చేయ వలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముఁడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిభజ
నంబు నీకేల? రామచం ♦ ద్రా! మహాత్మ!
సర్వహేతువొ మది నప్పు ♦ నకము గాదె?
మట్టియొకటె పోతాఁడు బొ ♦ మ్మలకునైన.

రామ—ఇంతదూరము మీరు సెలవీయవలయునా? మీ యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

లక్ష్మ—తాతగారూ! తాటకను, జూడవలయును. నన్ను గూడ బోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అందఱముఁ బోవుదము.

నారా.—నన్నుఁగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవు నా వెనుక నుండుము. అదినిద్రించుచున్నది కాదా?

(అందఱు పరిక్రమింతురు. తెరమెత్తగ తాటక నిద్రించుచు నఁటుపడి యుండును.)

విశ్వా—అదిగో! చూడు! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో!

రాము—ఘోరాకారయేయగును.

విశ్వా—

గీ. పక్క గురుపెట్టి నిద్రించు ♦ భార్యమైన
రేయినడుమ చూడఁగ భయా ♦ కృతిగఁదోఁచు
సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ
నిద్దియీవేళ నిట్లుండ ♦ నేమిచెప్ప!

రామ—గురూత్తమా!

గీ. ప్రాణమొక త్రుటిలోనఁ దాఁ ♦ బోయుననుచు
నెఱుఁగ కెంతహాయిగను ని ♦ ద్రించు నీమె;
ప్రాణులెంత యజ్ఞులో కట్ట! ♦ బ్రదుకనంగ
నింతె కద! యిట్టె మెఱుమిట్టె ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా?

లక్ష్మ—తాతగారూ! చంపుటకు వేళ యయినదేమో దాని లేపనా?

నారా—లేపుట యెందులకు? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంపదా? ఈనిద్రలో నాస్వప్రదగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా! లేపవచ్చును.

లక్ష్మ—తాటకా! తాటకా! అసురసంధ్యవేళ నిద్రింపఁ దగదు, తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో! దూరప్రయాణము పోదలఁచియున్నావు. ఆలసింపకు! వేగ లే! ఉఁహూ. లేవకున్నది. తాటకా! తాటకా! నామాటవినియొకతృటికాలము వేచియుండుము. వచ్చితిరుగ శాశ్వతముగఁ బండుకొందువుగాని లే. ఉఁహూఁ. లేవదు.

గీ. పూలబంతి వ్రేటులు పెద్ద ♦ పులికి నేల?
గిలుకుగిలిగింత పెనుకాలు ♦ గేదె కేల?
మంగళపుటారతులు బల్లి ♦ వంగి కేల?
మేలుకొల్పుల భూపాల ♦ మేల కిటికి?
మునుపు సుందరుఁడు ముద్దాడు ♦ మూతిమీఁద.
మునివరేణ్యులఁ దిట్టిన ♦ మూతిమీఁద
పోరిపోరిగ గుట్టుపెట్టెదు ♦ మూతిమీఁదఁ
దాటకా! యిదెరామ నో ♦ దరునితన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(కన్నులనుమూసికొని లేచి) హా! హా! నాథా! చిరకాలమగుటచేతనా? యింత గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొంటివి?

లక్ష్మ—నీనాలుకఁ గోయ! చిరకాలపు ముద్దుగాదు. శీఘ్ర కాలపుమృతి. లే!

తాట—(కన్నులుమూసికొని) నాథా! నిన్నెంత కాలమునకుఁ జూచితిని?

లక్ష్మ—నాథుని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేషమేమున్నది? అతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్ముఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెఱచును. (వింటితో గంటిపైఁ బొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెఱచి) ఎవఁడురా! కంటిలోఁ బొడిచినాఁడు?

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆవులించుచు లేచి) నీ వెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతని సోదరుఁడను.

తాట—(రాముని వయిపు తిరిగి) నీ వెవఁడవు?

రామ—ఈ మహానుభావునివలన మహాస్త్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుఁడను.

విశ్వా—తాటకా! నేను నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ గృతపరిచయుఁడను.

నారా—అమ్మయ్యో! నా పేరు చెప్పితి రేల? నేనిట నుండజాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓ మునిముచ్చా! ఋషిపక్షీ! నీవా? మా ఋషాంకారము సరకుగ లేక, యీసడు మా బుంజాలు తెగించుకొని కాలికొలఁది పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గుడ్లగూబ మొగముగ సందె జామున మాసన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెదవేమి? గుడ్లు పీకెదను చూడు! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రామ—(ఆమె కడ్డముగఁబోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా! మీ రా వృక్షముక్రింద విశ్రమింపుఁడు.

విశ్వా—(దూరముగఁబోయి) (అపవారించి) ఒకపొవుగడియ పఠింపఁ జంపకుము. ఇంకా వేళ కాలేదు.

రామ—తాటకా! మహాత్ముల దూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీ వేల యడ్డువచ్చెదవు? ఓసరిల్లు! ఊఁ పో పో!

మీఁదఁ బడు నెడల నలిగిచచ్చెదవు. జేనెఁడు లేవు. కొంకెబద్దచేత సింగారించి కొండెసిగతో సిద్ధపడితివి. ఈవింటిపుల్లతో నాయొడలి మీఁది యీఁగలను గొట్టఁదలఁచితివా? తలలోని పేలను మట్టుమాపఁ దలఁచితివా?

రామ—ఛీ! ఛీ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ! అబ్బ! ప్రాణములనుహరించుతే! నాపాలు ద్రాఁగి యరగించుకొనఁగలవా? వామనా! డబ్బెత్తుగా! గోగుపుల్లకుఁదాఁడి చెట్టుతో గుటగుటలా? దోమకుఁ దోఁడేలుపై దండయాత్రియా? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చినాఁడా? ఓస్! నీతో నింకొక కొంటెకాయగాఁడున్నాఁడా? గొల్లభామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిన కుఱ్ఱలు పెద్దపులి కోరలనడుమ వ్రేళ్ళు పెట్టవచ్చితిరా? సీతాకోకచిలుకల ఱెక్క లెక్కలాగువారు సింహపుజూలున వ్రేలాడఁదలఁచితిరా? నీకు మతిలేకున్న నిన్నుదెచ్చిన మూసన్యాసికి మతిలేదా? నిన్నుఁబంపిన యాసంసారికి మతిలేదా?

రామ—వారికి మతిలేకపోలేదు. నీకుమతిలేక—బ్రదుకగతిలేక—యిట్టికాఱులఱచుచున్నావు. నీమరణకాల మాసన్నమయినది. ఇఁక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈయత్యంతస్వల్పకాలమును వృథపోనీయక పూర్వ మహాఘోరపాపకృత్యములకై నిశ్చలపశ్చాత్తాపమంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్రచిత్తవై ప్రాణములు విడుచుట నీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమేల?

తాట—ఆఁ! ఆఁ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా? ఊర

కుండుకొలఁది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్టు? ఎట్టు? మేము చేసినవి ఘోరపాపకృత్యములా? హోమకుండముల రక్తవర్షములు కురిపించుట పాపమా? యజ్ఞశాలలను నిప్పంటించుట పాపమా? మునికాంతలను దలక్రిందుగఁ జెట్లకు వ్రేలాడఁగట్టుట పాపమా? వారి పిల్లలను యజ్ఞశాలాజ్య పాత్రముల దోరగవేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడుచుండఁ దినుట పాపమా? ఎవరికిఁ బాపము! దానివలన బాధనొందు వారి కది పాపము—మా కేమి? సంతోషమిచ్చునది పుణ్యము—బాధ నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మా పుణ్యపాపవివక్షం. కాని, ప్రపంచ జ్ఞానశూన్యుఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యుఁడై—నిరుపయోగవైదిక కర్మతంత్రుఁడైన యీ ముని వెంటవచ్చి నీ తనువును పవిత్రముగఁ జేసికొని ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటేల? చిన్నవాఁడవు—ఇంకఁ గొన్నియేండ్లు దాఁటినపిమ్మటఁ బొట్టపోసికొనఁ గలవాఁడవగుదువు. నామనుము వాలిని—నీకంటెఁ జిన్నవాఁడింక నొక పిడికెడుమాత్రము పొడవు గల ముద్దులాఁడిని గట్టుకొనరాదా? దాని వెంటఁబెట్టుకొని ముక్కు కొనవఱకుఁ ద్రావి యమావాస్య రాత్రులందు శ్మశానములఁ జేరి క్రొత్త కుక్షివినిక్షిప్త శవములను దిని, పుఱ్ఱెల బంతులాడుకొనుచుఁ బ్రేవు మాలలు ధరించి దిగంబరులై తాండవించుచుఁ గ్రీడించి సుఖమొంద రాదా? గర్భవతులగు మునికాంతలను బట్టి—

రాము—ఇఁక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో! నిన్నుఁ జంపె దను. కాచికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యింత తెగసాగెద వేమి? హే! హేం! హేం! ఏదీ! చంపు! చంపుటయా బద్దతోడ నేనా? ఈ బద్దనాతలగొట్టుకొనుటకుఁ గాదు కాని, పండ్లుకుట్టుటకు బనికివచ్చును. టు తెమ్ము (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొ నను.)

రామ—సరే! లాగుకో!

తాట — రాదేమి ?

రామ — రాకపోవు నెడల చేతులువదలుము.

తాట — నీ చేతిలోనుండి నీ ప్రాణములతోఁగూడ విడలాగుకొన లేనా? ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ? ఊఁ! రాదేమి! ఏమిది! సాలవృక్షములనవ లీలగఁ బెకలించిన నేను—శైలములను బిండికిందఁ బడదన్నిన నేను— ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ! రాదే! నీగొంతుకఁగోయ! నామోకాలియంత పొడవుంటివో లేదో—నాతోడఁ జెరపిన నీవంటివాండ్రెందఱగుదురో! ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ! రాదే! లేడి తేఁకుంటివో లేదో—విల్లెంతగట్టిగఁ బట్టుకొంటివి! ఓరీ! జలగా! ఓరి! ముడుఁగుమూతివాఁడా! ఉఁ! అయ్యో? రాదేమి? పోనీ! విల్లులాగుకొనలేకపోయిన పోనీ! నిన్ను నాదౌడ నీదౌడ వాయించలేకపోదునా? నిన్నెత్తి నెత్తిమీఁద నొకచేయి కాళ్ళక్రిందనొక చేయిబెట్టి—చితుక్కున నప్పళించి యరచేతులతో రసముతీసిపిప్పి నటుపారవేయలేకుందునా? నిన్ను రెండుకాళ్ళుపట్టి నిలువునఁ జీల్చి పూడిపోవుచున్న యీచెవి రంధ్రములలోఁ బెట్టలేక పోవుదునా? పో! నీవిల్లెవతెకుఁ గావలయును? ఇదిగో గుద్దిపొడిచేసి రక్తముతోఁ బదనుచేసి మామనుమరాలికాలికి లత్తుకక్కై యుపయోగింతును. పో! (విల్లువదలి వైచుటకుఁ బ్రయత్నించును.) ఆఁ! ఆఁ!! ఇదేమి! విల్లువదలదసన్నఁజేతులువదలిరావే! ఊఁ! ఊఁ! అయ్యో!! అయ్యో! ఇదేమి? హా! హా! హా! (అఱచును,) ఊఁ! ఊఁ! (లాగుకొనును.)

రామ — తాటకా! నీచేతులమాడఁదీసికొనఁజాలవు. నావెంట నిమ్మళముగ రమ్ము.

(రాముఁడు పరిక్రమింపఁగఁ దాటక కూడవచ్చును.)

విశ్వా — (తనలో) సెబాస్! రామచంద్రా!

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగబలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రిగానివెంట ♦ మహీధరమ్ములు పి
శాచగురుని వెంట ♦ శాకినివలె
నసురదమును వెంట ♦ నాసురి చచ్చిన
శైటులు రమ్మటన్న ♦ నటులువచ్చు,

రాము—ఇటు. ఇటు.

తాట—"ఇటు. ఇటు" అని గ్రుడ్డిముండకువలె దారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనము లేకున్నఁ గాళ్ళతో నెగిరితన్ని నిన్నుఁ బాౘిక్సముద్రమునఁ బడనైవలేనా? (ఎగురును) ఊఁ! ఊఁ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలమాత్రమీ నరమృగము నన్నెమ్రింగలేకుండునా? ఆఁ! ఆఁ! (నోరు తెఱచి) అల్లనేరేడుపండునువలె మ్రింగెదను. గుటుక్కున మ్రింగెదను. ఆ! ఆ! నీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుకొనెదవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలినీ! కొఱుకుమని తల కోఱలనందునఁ బెట్టుమంటివా?

రాము—నేను దల వెన్కకుఁ దీసికొనుటకాదు. నీతల ముందునకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊఁ! ఊఁ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును.) కొంచెము వంగుచునే యున్నదికాని నీతల తీసికొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రాము—వెఱ్ఱిమూసలు పెట్టుకొనకుము. నాతల నీపండ్లనడు

మను నే బెట్టినను నీవు కొఱుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు ప్రత్యక్షముగ స్పృశింపనొల్లను కూడదమ్మ. ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా మునియొద్ద కేలతీసికొనిపోయెదవు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరగతిప్రదాత. ఆమహానుభావునికిఁ దలవంచి నమస్కృతినిఁ దెల్పుము. ఊఁ!

తాట—నాకీ బలాత్కార పరిణామపారిరబ్ధమేల ?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించు నెడల నీకుఁగొంత పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జంపఁదలఁచిన వాఁడవేదోరీతిగ శీఘ్రముగఁ జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా! చంపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నాపనియగు నెడల నీకును నాకు నేమయిన భేదమున్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చు ♦ కొసినయాతఁ
డిద్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు
పరనరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బడయుకతన
పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.
పాపములనొప్పుకొని యీప్ర ♦ పంచమందు
నర్హశిక్షనుగనునరుఁ ♦ డచటమరల
శిక్షనొందఁడు గానని ♦ శిక్షఁజేయఁ
బ్రభువునాసతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నింపుమని యామహాత్ముని వేఁడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామభద్రా!

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నమస్కరించి) మాయన్నగారెంత

మహానుభావులారా! ఎంతకరుణామయులో!

తాట—మహాత్మా! గాధినందనా! ఒక్కనాఁడుతప్పనేదియు స్వాధీనము లేదు. కాన, వాక్కులతోడనే నమస్కరించుచున్నాను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—నీవింక ధన్యాత్మురాలవయితివి.

రామ—తాటకా! నీవిటు మృతినొందుటఁజూడఁ బూజ్యులగు మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాన నట నిర్ఝరఝరీ తీరమున స్నాతనై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగాని రమ్ము.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ నున్నదండీ! ఇంతవారని నేనిదివఱకెఱిఁగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే కాని మనుజుని గుణములగుపడునా?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖలసుబాహు మారీచ రా ♦ క్షసులమాత
యైన తాటక గానిను ♦ తాబ్జభవుని
యాన పరలోకమూనయితా ♦ కానినింక
ఋషులు నిర్విఘ్నయోగు ల ♦ య్యెదరుగాక!

విశ్వా—తథాస్తు! ([illegible]) ఇప్పుడుకూడ "మానియాన" యనియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కాంతను జంపుట తనయిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ—ముందున్న వస్త్రాని జేయూఁపుచేనార్పినట్లు కాసంత శబ్దమైనఁ గాకుండ నెట్లుగావధించినాఁడో!

(నేపథ్యమున) హాహాహా! ఎవఁడురా! అక్కడ? మాఅమ్మను

వధించినకరణినాత్ముఁడు. పట్టుకో! కొట్టు! హాను! చంపు! తమ్ముఁడా! నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆఁగు! పోకు!

లక్ష్మ—ఆహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయన్నయ్యమీఁదఁ గదలఁబోఁ బడుచున్నారు. నేను సహాయుఁడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుము. రాక్షసలోక మారకునకు నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆరాక్షసుఁడట్టె గాలిలోఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నాఁడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాస్త్ర వేగమున నాతఁడట్లు కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రామ—(ప్రవేశించి) సుబాహుఁడా! దైవ ధ్యాన మొనర్చుకొనుచుఁ జావుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుఁడు కూలినాఁడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్ము. (కౌఁగలించుకొనుచున్నాఁడు.)

రామ—గురూత్తమా! నమస్కారము. మీశిష్యుఁడేఁడీ?

సా రా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చట నేయున్నాను, నాకు భయము చేతఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుదునని కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు. నేను గృతార్థుఁడనైతిని.

రామ—కాని, మారీచుఁడు చావలేదు. అతఁడు ముందా నాపైఁ బగతీర్చుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘవమునకును
మిగిలె నతఁడు నాటక బీజ ♦ మగుటకొఱకు;

నవ్వుడాకలాపపుగంతు • లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంకమేదో వి • న్పింపవలయు.

విశ్వా—ఇఁక ముందుచేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి దేశమున కేగవలయును.

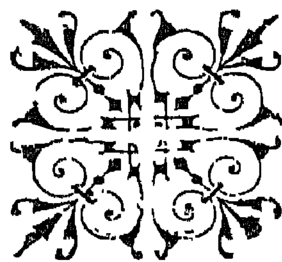
లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజు దేశమునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముఁడా! మహారాజ పుత్త్రులమైనను మునివరుని దాసులముకదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూఁడిదరేగి యున్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యుట శయనించి యరుణోదయమున బయలుదేఱి పోవుదము. రఁడు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

సప్పుడాకలాపపుగంతు • లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంకమేదో వి • న్పింపవలయు.

విశ్వా—ఇఁక ముందుచేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి దేశమున కేగవలయును.

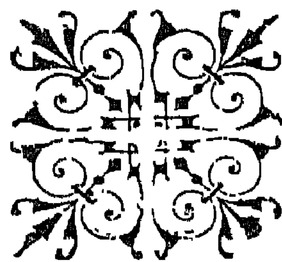
లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజుదేశమునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముఁడా! మహారాజ పుత్త్రులమైనను మునివరుని దాసులముకదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేగి యున్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యట శయనించి యరుణోదయమున బయలుదేఱి పోవుదము. రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

కులము మేమిద్దఱముకాము. అసహాయశూరుఁడయిన మాయన్నగారగు శ్రీరామచంద్రుఁడొక్కఁడే. తాన వీరు కొంచెము సవరించుకొని యనర్హముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన గౌరవమును మాయన్నగారి కొసఁగుదు.

రాము — (నవ్వుచు) తమ్ముఁడా! బహువచనప్రయోగ మేల?

జన — సత్యా! రామానుజా! తాటకాఘ్నులని మీయన్న గారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించితినని యనుకొనరాదా?

రామ — రాజేంద్రా! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికి నన్నుఁ బెద్దసేయనేల?

జన — సెబాస్!

గీ. పండ్లఁబోలు పెను ఫిరంగి ♦ గుండ్లఁబోలు
వజ్రములఁబోలు భవ్య దీ ♦ పములఁబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ ములనుబోలు
సుతులఁగను దశరథు భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూఁడు సారులు ధన్యుఁడనయితినని గణించుకొనుచున్నావా! నాలుగవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుఁడవు కాఁదలఁచియున్నావు.

జన — మహానుభావా! అదెట్లు? ముందునాలుగవసారిధన్యత యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా?

రామ — (అపవారించి) గురూత్తమా, సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁపి) జనకరాజేంద్రా! మీ పురోహితుఁడగు నీశతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినదంతె నెఱ్ఱవ.

శతా—నాకట్టి యుపకారమేమి?

విశ్వా—

గీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్తశుద్ధి
బ్రిదుకఁ జేయునాతఁడె భగ • వంతుఁడనఁగఁ
జచ్చియున్నయా దేహిని • చరణశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాఁడొ!

జన—నాకేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టు
కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున వట్టి మో • డైన తీఁగె
మాఘపునిదాకఁ జిగిరించి • మనెడుకరణి
రమణికోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ
కుట్టురాముని దయముద్దు • గుమ్మయయ్యె.

శతా—ఆహా! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రదికిం
చితివా? (రామునిఁ గౌఁగలించుకొని) ఎంత మహోపకార మొన
ర్చితివి. వయసుచే నీకంటెఁ బెద్దవాఁడనుగావున నమస్కరింపలేదు.
క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందుకు

నేఁజేసిన మహాపుణ్య మేమున్నది?

జన—ఆఁ! ఆఁ! మాయింటి కతిథివై దయచేసిన యాతఁ డహల్యాశాపవిమోచకుఁడా? ఏమి నాధన్యత!

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా?

జన—ఇఁక నైదవసారి దేమో దయచేసి చెప్పెదరా?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా! ఇందున "నేమి పుణ్యము చేసితి" నని యనుటన్యాయమా!

గీ. కాంతను ద్యజించుకాంతుతోఁ ♦ గాంతఁజేర్పఁ
గలుగుపుణ్యం బె యింతంత ♦ గాదనంగఁ;
దల్లినెడఁ బాయుపుత్త్రిని ♦ దల్లిఁగూర్చు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టఁగలదె?
పితదయకుఁ బాత్రినపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత;
సుతునిదయకై హొకపుసొక్కు ♦ సుంతకలదు;
సతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సంత యుండుఁ;
దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబాకండె.

రామ—

కసపుతో నున్నమణియూడ్చి ♦ విసరివైవ
పిథినున్నాతనికడి ల ♦ భింపవచ్చు;
దానిచే వాఁడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు?
కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాఱవైవఁగఁ ♦ బ్రక్కఁ దాఁటి
కమ్మదడికాలి యూరంత ♦ గాలవచ్చు
నూఁడ్చు సేవకు పాపమే ♦ యున్నదిందు?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు ♦ నింద్యమగునె?
నిదుర దేవార్చనలు శుభా ♦ స్పదములగునె?
మనసుతో లంకె లేని సా ♦ మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ ♦ వలనుపడదు.
ఇట్లె నేవచ్చు వేళ నా ♦ దృచ్ఛికముగ
నాపదరజంబు తాఁకిని ♦ నాతిఁ జేసె
నేమియు నెఱుఁగఁ దెల్లవో ♦ యి నిలఁబడితి
యిట్టినన్నుఁ బెద్దసేయుదు ♦ రేల మీరు.

శతా—ఇట్లు వచియించుచున్న నీతో నేనేమనఁగలను?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు రాముని మొగము మెఱుపెక్కినది. (ప్రకాశముగ) శ్రీరామపదరజము సోఁకినవెంటనే శాపమును బాయుదువని మీతండ్రిగారు మీతల్లిగారికి గడువుఁ బెట్టిరి. శతానందా! అట్టి రామమూర్తి నిందుకై తెచ్చిననన్ను స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా? (నవ్వును)

శతా—మీరు నాకు బిత్రుసములు. మీదయ నెన్నఁడయిన మఱతునా? ఈమహోపకారమునకు మీరేమూలము.

లక్ష్మ—(అపవారించి) అన్నయ్యా! కొంచె మస్తిమితతగ నున్నట్లున్నారేమి?

రామ—విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తిపాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ;
దిట్టుపోటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
స్తుతులవేఁటులు చిత్తంబు ♦ తుటుము సేయు
మెత్తనైన పదనునకై ♦ మిగులఁగోఁత.

లక్ష్మ—ఆతనికి జరిగిన మహోపకారముచే నాతఁడు తన కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ బోయిరా?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని పదరజస్పర్శమున ఱాయి రమణియగునో యని నిరీక్షించుచుఁ దత్సమీపముననే గౌతముఁడున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమమునకుఁ దీసికొనిపోయెను.

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా! సాధ్యమైనంతత్వరలో మీరాశ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు దయచేయుదురుగాక!

శతా—అటులే.

జన—గాధినందనా! ఈ యిదపధన్యత యేదోయొక్కావసరమున నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగు నెడల నేనత్యంత ధన్యుఁడనుగదా!

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యముచేయుటకానిదే సీతకుఁగల్యాణ మెట్లు?

జన—అదియే వచ్చిన పెద్దయుపరోధము. ఎట్టిఁగియో యెటుఁగక యో యద్ది పణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నా వ్యథనును సమీపింపనైన నేరకున్నాఁడు. సీతకు మూఁడుముళ్లు పడునో యేమియుఁ దోచకున్నది.

లక్ష్మ—(తనలో) మాయన్నగారు మారధనుస్సును సజ్యము చేసిన బాగుగనుండును.

జన—

గీ. కన్యకళ్యాణ శుభవయః • కలిఁయ య్యెఁ;
వరుఁడె కానంగబడఁడయ్యె; • హరునివిల్లు
వంపు మాట యటుంచుఁడు • వసట నడుము
వంపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ • బడుదునిపుడు.

విశ్వా—(తనలో) వరుఁడుగానఁబడఁడనుచున్నాఁడు. నిజమే! చక్షురతీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముఁ డట్టివాఁడే!

జన—

గీ. పచ్చతోరణమెటుఁ గంటఁ • బడినసీత
పెండ్లి యెపుడని నామోము • వెల్లబోవు
పేరణపుడుబ్బులెటనైన • వినఁగబడిన
దుహిత పెండ్లెప్పుడని గుండె • దుడుకులాడు.
బామ్మలకుఁ బెండ్లిసలిపెద • భక్తిఁ గీపు
వేగరమ్మాను జానకి • విందుఁ జెప్ప
నీకుఁ గలిగినయుచితత • నాకుగల్గ
దమ్మయనిలోన సిగ్గంది • యాత్రిఁబడుదు.

కొడుకుకంటెను గూఁతురు ♦ కూర్చువస్తు
వైన నద్దాని నేకష్ట ♦ మైనఁబడుచుఁ
త్వరఁగ వదలుచుకొనుదాఁక ♦ దండ్రియోర్వఁ
డకట! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిమీఁద.
అమ్మలక్కలంద ♦ ఱంతఃపురినిఁ జేరి
యింక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
నాదురాణి నడుగ ♦ ఖేదావిలాస్యయై
పులుకుపులుకు నన్ను ♦ నలుకఁజూచు.

సీ. పెద్ద కన్నులవాఁడు ♦ ప్రియదర్శనమువాఁడు
పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాఁడు
చాపకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుఁడు
వేదవేదాంగ సం ♦ విద్వరుండు
నిశ్చలతేజుఁడు ♦ నిర్మలరూపుఁడు
నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
లోకమనోహరుఁ ♦ డేకపత్నీవ్రతుఁ
డతులసత్త్వాఢ్య బా ♦ హార్గళుండు
నైన రాసుతుఁ గని జాన ♦ కమ్మనీవు
ప్రేమగ గ్రహియింపుమనుచుఁ బ్రా ♦ ర్థించుచుకును
హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డు దగిలె
నద్దినెఱవేఱు వెఱవేదొ ♦ యకట! యెఱుఁగ.

లక్ష్మ—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారినే యభివర్ణించుచున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు వంచు శూరుఁడే లేఁడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాఁడు. మీరు వంచఁగలరని యీయనతో జెప్పుమని విశ్వామిత్రుఁడు తాతగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ—(అపవారించి) తమ్ముఁడా! నీకేంమలక్షోయి ? ఊర కుండుము.

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసమయమునవిశ్వామిత్రుఁడేమియుఁబలుకక యూరకుండెనేమో? అదిగో! ఏమియో చెప్పుటకు గాఁబోలు గొంతు సవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఆఁడుపడుచునుగాంచిన యాతనియార్తి యింతయని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగుసంతమాత్రమున నదిసరిపోవునది కాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, క్రోఁతయో ♦ యాఁడుబిడ్డ
బొమ్మబోధింపొ, సాధింపొ ♦ బోసిమామ
పెట్టో, తిట్టో పెద్దమఱఁది ♦ వెలఁది నెనరో,
కనరో; తోటికోడంద్రె దో ♦ కట్టొరట్టొ.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ నంతిపురని
మగనిముద్దొ సుద్దో పడు ♦ క గదిఁగునుకొ
కులట యొడిని గుటకొకూఁతు ♦ కుక్షి యెండొ
నిండొ యని కన్నవారొందు ♦ నొగులదెంతొ!

లక్ష్మ—(తనలో)ఓస్! ఈమాట లెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియా యిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది!

జన—

గీ. ఏకకన్యఁగాంచి ♦ యొసఁగెడువానికే
యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నింటనల్వు

రాజబిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం
కెంతయో యెఱుంగ • నెవనితరము?

శతా—మిగిలిన మువ్వురినిఁగూర్చియు నంత చింత యుండవల సినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోఁబాటిదే యగును. జానకమ్మ సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము సజ్యముచేయు నాతఁడెవఁడు లభింపకుండునెడల నేనింకావలసినది? ఎంతకాల మందులకై నిరీక్షింపవలసినది?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయన్నగారిని గూర్చి చెప్పకుండునెడ నేనే తెగబడి చెప్పెదను. ఏమి? ఇంతను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడఁడేమి? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁడను చున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముఁడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు, మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నములుచున్నట్లు మునిమాటలాడును కాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడఁడు.

రాచబిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం
కెంతయో యెఱుంగ • నెవనితరము?

సీతా—మిగిలిన ముగ్గురినిఁగూర్చియు నంత చింత యుండవల
సినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోఁ పాటిదే యగును. జానకమ్మ
సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్ల
యినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కు
వగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము సజ్యముచేయు నాతఁ
డెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది? ఎంతకాల మందులకై
నిరీక్షింపవలసినది?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయన్నగారిని
గూర్చి చెప్పకుండు నెడ నేనే తెగబడి చెప్పెదను. ఏమి? ఇంకను
విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడఁడేమి? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ
సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈ రాజేంద్రునిమాటలు
నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ డను
చున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు
మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా?

రామ—(అపవారించి) తమ్ముఁడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు,
మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నములుచున్నట్లు మునిమాటలాడును
గాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడఁడు.

నిట్లు చెప్పుచున్నాను. కావున రామభద్రుఁడు విల్లువంపఁబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టము గాని యటుపైన నీయిష్టమేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు సెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పిన యట్లులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరు చెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండు నెడల నాతఁడు పూనుకొనునా? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాధేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యావశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభరితుఁడనైతిని. శివచాపము నెక్కుపెట్టినవానికినాకూఁతు నిచ్చెదనని దీక్షఁబూనిత్తినని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులై పోయిరి. ఆవిల్లువంచఁగల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁ బడలేదు. రాక్షసకోదండసుబాహుక్షీణభుజాబల విశేషుఁడవగు నీవిందు లకు సమర్థుఁడవయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాజేంద్రా ! అనేకాస్త్రములొసఁగి యనేకశక్తులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములెన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపముగ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమునముకూడ నిర్దేశించి, మాగురుఁడగు నీమహర్షిశిఖామణి రాక్షసుల నాచేఁజంపించినాఁడు. యథార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హననకారణము కాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు. ఇప్పుడుకూడ నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా ! ఏమిసౌజన్యము !

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన గొప్పపనిముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁదక్క మఱెవ్వరికి సాధ్యము.

శతా—ఆహా! శ్రీరామమూర్తివంటినిరహంభావస్వభావునెచ్చటను గనివినియుండలేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినని ♦ చెప్పునాతఁ
డధముఁడు, రవంత చేసి కొం ♦ డంత చేసి
నాఁడననువాఁడు గర్వి; యెం ♦ తయొయొనర్చి
సుంతఁజేసితిననువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.
సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య
వారమొనరించి భగవంతు ♦ వైభవంబొ
శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు
తన్ను మఱచెడువాఁడెపో ♦ దైవమిలను.

జన—రఘూత్తమా ! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అత్రిమహానుభావుఁడు హరధనువువంచి, నాకన్యనువరించి, నాచిత్తభేదమునువారిం

చినన్నుఁ గృతార్థుని జేయఁగలఁడని తోఁచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడే యీ కార్యము జరిగింపుమని సెలవా?

విశ్వా—శుభము సంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీ వెనుకనే యున్నది. సేవకా! ఈద్వారము దెఱువుము.

(తెరయెత్తఁగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపై హరధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(లేచినమస్కరించి) ఓం! హరహర! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గాంచి, కలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చి దానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తీ! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నా మనసులోని యూహమేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాధినందనా! రాణివాసమునన్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్ద రాణివాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చుల యొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్ద రాణివాసమేల? పుత్త్రుండైన

చినన్నుఁ గృతార్థుని జేయఁగలఁడని తోఁచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడే యీకార్యము జరిగింపుమని సెలవా?

విశ్వా—శుభము సంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినది కాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీ వెనుకనేయున్నది. సేవకా! ఈద్వారము దెఱువుము.

(తెరయెత్తఁగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపైహరధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(లేచినమస్కరించి) ఓం! హరహర! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గాంచి పలికించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చి దానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తీ! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహమే నీనోటనుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాధినందనా! రాణీవాసమున నున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్ద రాణీవాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చులయొద్ద రాణీవాసమేల? భర్తయొద్ద రాణీవాసమేల? పుత్రుఁడైన

రాము — ఆహాహా !

జన — (ముందునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా! పోనక్కఱలేదు, ఈతాతల నెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువుకదా ! ఆరాజకుమారులలో

గీ. పోకమ్రాకుఁబోలెఁ ♦ బొడుగైనవానిని
పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టవాని

తల్లీ! తలవంచుకొనెదవేల ? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో! చూడుము.

మొఱులు హొయలు మేని ♦ మురిపముల్గలవాని
పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన — (తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నామహామహుని దివ్యతేజము ఱెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రవేశించి యొడలంతఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫలమైన దైవమైయుండునా ?

రాము — (తనలో)

గీ. మేఘమిచటనుండ ♦ మెఱుపచ్చటనునేల
ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుము !
భవునిధనువువేగ ♦ వంచిరో త్రెంచిరో
నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొనర్తు.

జన — అమ్మా! నేజెప్పిన కాంతిని జూచితివా ? మాటలాడ వేమిజానకీ?

జాన — అబ్బా! ఎదులకు ?

జనక — అదేమి ? కన్నులట్లు మూసికొందువేల ?

జాన — (తనలో) లోనఁబ్రవేశించిన యీమహనీయ తేజోరాశి తిరుగఁ బైకిఁబోవునేమోయని వెఱ్ఱిపడి కన్నులు మూసికొంటినిగాని ఱెప్పలు దూరి లోఁజొరఁబారిన కాంతి ఱెప్పలు తెఱచిననైనఁ బోవునా? (కన్నులు తెఱచును.)

జన — అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము. సిగ్గుపడక చూడుము. ఇతఁడే దాశరథి రామచంద్రుఁడు (నవ్వుచు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసికొనునఁట. ఏమందువు?

జాన — (నిమ్మళముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మ — (తనలో) సెబాస్! వీఁకన్యకా! మారామచంద్రునకు నీవేతగుదువు.

రాము — (తనలో) హరధనువు వంచిన తరువాతనే

జాన — తండ్రీ! నన్నువదలుము. (జానకి మృదులను జేరును.)

మృదుల — (అప) సీతమ్మా! ఎంతయదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన — (అప) చూడు. చూడు. మా చెల్లెలూర్మిళకు సౌమిత్రి మిక్కిలితగియున్నాఁడుసుమా!

మృదుల — అమ్మా! నీ పెండ్లికాకుండనే నీ చెల్లెలికిఁ బెండ్లి జేరపుమాటలా!

రామ — రాజేంద్రా! గురూత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు వెడలవచ్చునా?

విశ్వా — అభ్యంతరమేమి?

రాము — తమ్ముఁడా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనువునొద్దకు నిమ్మళముగఁబోవును.)

జన — (తనలో) అన్నియు ననుకూలముగ నున్నవి. ఈధనుస్సేమి చేయునో?

గీ. హర! శశాంకరేఖాధర! ॥ యాశ్రితార్తి
హర! యెపుడు నైహికపు దేవు ॥ లాట నడుగ
నెదియు నొకటికోరెద క్షమిం ॥ యింపు మిపుడు
సీత రామున కిల్లాలిఁ ॥ జేయుమయ్య.

రాము—(గద్దెనుఁ జేరి ప్రదక్షిణమునుఁ జేయును.)

హర! త్రిపురహర! గజదైత్య ॥ హర! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర! ॥ ప్రసవబాణ
విపులమద హర! భూమీశక్ర ॥ తపవసహర?
ఏను నీవిల్లువంతు క్ష ॥ మింపుమయ్య.

జాన—(తనలో) రామప్రభూ! మీకులదేవతలు మిమ్ము సఫలమనోరథులఁ జేయుదురుగాక!

రాము—(తనలో) విల్లెట్లు వంచెదనోయని జానకి నన్నుఁ గ్రిగంటఁజూచుచున్నది. ఆహా! కృతార్థుఁడనుగదా! (ప్రకాశముగా) విల్లందుకొనుటకనుజ్ఞయేకదా?

విశ్వా—హరప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుఁడుతక్క నందఱు నవ్వుదురు.)

లక్ష్మ—ఆహా! ప్రమాదము. రామమూర్తి సీతాకుసుమకోమలవిన్యస్తహృదయోఽబ్జుఁడై పుష్పమాలికనెత్తెనుకాఁబోలు. (కోపముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుఁగకరండనట్టైనవ్వులున్నాయమా? రాజేంద్రా! నీవామాలికఁ దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి చేయవలయునో ఆమెయే యెఱుఁగును.

జన—(తీసికొని) అమ్మా! ఇది తీసికొనుము.

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయఁగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అవ. మృదులతో)కార్తవీర్యార్జునుఁడు సహస్రబాహువులతో గింజుకొనిన నొక్క కోటిద్రైన లేచినది కాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల ప్రాతది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంకోచించుచున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రేసర! సెబాస్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—వంచుటనీశక్తి నిఁజారీక్షించుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁజెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగమువంచుము. వడఁకుచున్న గాలుసేతులతో జాలసేపు నిలువబడలేకుంటిని.

రాము—(వింటి నడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్ట టప్పుమనుధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విఱుచుట వంచుటకంటెఁ బైమెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమ్మా! చూచెదవేల?

సీత—(పఱుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బుష్పమాలికనువైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయఁగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అవ. మృదులతో)కార్తవీర్యార్జునుఁడు సహస్ర బాహువులతో గింజుకొనిన నొక్క కోటిద్దైన లేచినది కాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల ప్రాతది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంకోచించు చున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రేసరీ! సెబాస్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—వంచుటసీశక్తి నిరూపించుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁజెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగమువంచుము.—వడఁకుచున్న గాలు సేతులతో జాలసేపు నిలువబడ లేకుంటిని.

రాము—(వింటి నడమచేతఁగొని నారి నెక్కు వెట్ట టప్పుమను ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—వినుచుట వంచుటకంటెఁ బైమెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమ్మా! చూచెదవేల?

సీత—(పఱుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బుష్ప మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

పురహరభక్తుని పుత్రికకు హరచాప సంపాటనార్థ్యునకు । కర
మరుదగు వధూవరులగు నిరువురకు ॥మంగళం॥

రాము—తన మెడలోని రత్నహారముం దీసి పళ్ళెరములో నుంచును.

జనక—మృదులా! బాగుగ బాడితివి. శివభక్తుని పుత్రికకు శివధనుఃఖండనునకుఁ గల్యాణముగుటచేతనే వధూవరులు కరమరుదగువారు కారు. అయోనిసంభవకు నహల్యాశాపవిమోచనునకుఁ గలయిక గలుగుటచేననికూడ చెప్పవచ్చును.

మృదు—చిత్తము! ఇదిగో! ఈరత్నహారము మీయల్లుఁడుగారు నాకుఁ గటాక్షించినారు.

జన—అల్లుఁడుగా రిచ్చినారనఁగ గూఁతు రీయలేదనియా? అమ్మా!

జాన—(ముత్యాలహారమిచ్చును.) తండ్రీ! నేను లోనికేగెదను. (మృదులతోఁ బోవును.)

రామ—(అపవారించి. లక్ష్మణునిఁ గౌఁగిలించుకొని) ఈరాజేంద్రునికింకను గూఁతులున్నారఁట కాదా—సిగ్గుపడెదవేల? తమ్ముఁడా!

విశ్వా—ఊర్మిళా, మాండవీ. శ్రుతకీర్తులను లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులకు వరుసగ నిచ్చి సీతాకల్యాణముతో నీమూఁడు వివాహములు శీఘ్రముగఁ జేయుము.

జన—ముహూర్తము స్థిరపఱచుఁడు. దశరథునితో నిట్లు వియ్యమొందఁగలభాగ్యము మీకరుణచే లభించెను. వెంటనే శుభలేఖలను వ్రాయించి దశరథమహారాజునకుఁ బంపించెదను.

విశ్వా—తథాస్తు. మేము మానివాసములకింకఁ బోయెదము. జానకీరామా! రామానుజా! నావెంటరండు.

జన—(రామలక్ష్మణులఁ గౌగిలించుకొని) వెళ్ళుఁడు. (విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులతో నిష్క్రమించును)

శతా—నేనాశ్రమమునకుఁ బోయి మాతల్లిగారిఁ గాంచెదను.

జన—చిత్తము. (శతానందుఁడు పోవును)

గీ. వృక్షమునభీతినొక పక్షి ♦ యెగిరిపోవ
నన్నిపక్షులు నెగిరిన ♦ యట్లుగాగ
చిత్తమునఁగల్గునొక చింత ♦ చెదరిపోవ
చింతలన్నియొకప్పుడు ♦ చెదరిపోవు॥

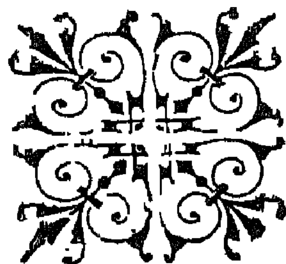
అంతఃపురమీఁదినమున నెంతకలకలలాఁడుచుండును!

గీ. అంతిపురిరాణిమున్నటి ♦ హాస్యహాస్య
లన్ని 'యహహా' లుగామారు ♦ నంచుఁగాదె
అమ్మలక్కలమున్నటివైన ♦ బుగ్గపోట్లు
ముక్కువ్రేళులుగనుమారి ♦ పోవుఁగాదె.

ఈవినోదమును నేను గూడఁజూచెదను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—సాకేతపురము.

ప్రవేశము—శంకరుఁడు.

శంక—ఇచ్చినాఁడు ఉల్లిపొరవంటి యొక్కగుడ్డ. చేసినాఁడూ సోల్గు పెండ్లింట్లు నాల్గుకుంచముల నివ్వరిధాన్యము మూటఁగట్టుసరికి బుఱ్ఱమున్నగుడ్డ నీయకపోయిన సేదేవుఁడేడ్చినాఁడు. నారాయణా! నారాయణా!

నారా—(ప్రవేశించి) ఏమోయీ! శంకరా! ఏమి చేయుచున్నావు?

శంక—ఏమున్నది? ఏడ్చుచున్నాను. వసిష్ఠగురువుగారిశిష్యుఁడను వియ్యంకునిగారిగురువుగారి శిష్యుఁడనుగదా! ఆమాత్రపుఁజిన్న పెద్ద తారతమ్యమునక్కఱలేదా? ఇదిగో! ఈగుడ్డనా జనకచక్రవర్తి నాకిచ్చుట! చనావులో గట్టిలేకపోవచ్చునుగాని యాశ్రయించినకొమ్మ గట్టిదే కాదా! నీకేమి యిచ్చినాఁడూ?

నారా — రెండు కాశ్మీరపు సేలువలిచ్చినాఁడు. మూఁడుపట్టు గోముఖములిచ్చినాఁడు. రెండు మృగచర్మము లిచ్చినాఁడు. రెండు పాముకలజోళ్లు నిచ్చినాఁడు. ఇంక నేమేమో —

శంక — ఇయ్యఁడా మునుపే మునుపుగారు వట్టిమేకు. మావసిష్ఠయ్య వట్టిమేకుముక్క! శిష్యునకు సరియైన బహూకృతినీయని యెడలఁ దనకిచ్చిన బహుమతులఁగూడ గిరగిర దిప్పి యిచ్చినవాని మొగము మీఁద గొట్టు నిర్భయస్వభావముగలవాఁడు మీగురుఁడు. ఇఁక మా యయ్యవారు తనకీయకున్నను సరే. తనశిష్యునకీయకున్నను సరే. కణఁగు లేదు మొఱఁగు లేదు. చూపెట్టుట లేదు. మాటమొటుకు లేదు.

నారా — అట్లందు వేల? మనగుణములను బట్టి మనకిచ్చినారా! పండితసంభావనకు నీవు నేనుఁగూడ సిద్ధపడితిమి. పరీక్షానకాలము నాకొసఁగవలసినట్లు నాకొసఁగినారు. నీకీయవలసినట్లు నీకిచ్చినారు. ఇది జనకచక్రవర్తిగారి కేమి తెలియును. ఇందులో మనగురువుల కేమి ప్రోక్త్యమున్నది. వెనుక నెన్నియో నిన్న జరిగిన గృహప్రవేశమహోత్సవములలో నీకమూల్యబహూకృతులు లభించినవి కావా?

శంక — నన్నుగుక్కుడుకుల పెట్టినట్లయ్యెను; నల్లుడుకోడండ్రింటికి కొక్కసారి వచ్చుటయ్యెను. నేను గుంపురోహితుని శిష్యుఁడనైతిని. గృహప్రవేశోత్సవములలో నారూకరిత్రిప్పు బహుమానములైన నాకు దక్కుండవలయునా? మీవశిష్ఠగురునిపుణానుశక్తినిడితిన్న గఁదనయాత్రమునకే పోయెదనంటినేమి? సాంకేతపురమునకుఁ దరుగ నేల వచ్చినారు?

నారా — మీరాజుగారి బలాత్కృతిచేత యిచ్చుటకై నేమకలు కూడుటకు వచ్చినాము.

శంక—అవి యయినవికావా ?

నారా—ఈదినమే ప్రయాణము. రాజుగారియొద్ద సెలవు తీసి కొనుటకు వెళ్ళినారు.

శంక—మాగురువుగారుకూడఁ గోటలోనేయున్నారా ?

నారా—లేరు.

శంక—అట్లయిన వెంటనే యాయన పరిచర్యకై నేను బోవలయును.

నారా—నేను గోటముందుఁ గనిపెట్టియుండి రాజుగారితో మాటలాడిరావేగమే మాగురువుగారిని గలిసి మాయాశ్రమమునకుఁ బోయెదను. సెలవు.

శంక—మంచిది ; దయయుంచుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

పరివేశము—దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా—ఊఁ! హు! ఊఁ! హు!

దశ—ఇఁక లెక్క మూఁడు దినములుమాత్రమాగుఁడు.

విశ్వా—ఇఁక నాఁగ వీలులేదు. వదాన్యాగ్రగణ్యుఁడవై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననాఁడీయూరు వచ్చితిని. చాలకాల మయినది.

దశ—నాదాతృత్వ మసుగనక్కఱలేదు. నేను మీమొకలఁ గతినుఁడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని. తిరుగ నావస్తువులఁ దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యసలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిఱుగ నీయలేనని మొదటఁ గొంత జడిసితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుఁగక—

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుఁగక యనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నారఁ జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశము తలఁచు కొన్న నొడలు గగురుపొడచుచున్నది.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

పరివేశము—దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా—ఊఁ! హు! ఊఁ! హు!

దశ—ఇఁక లెక్క మూఁడు దినములుమాత్రమె గాఁడు.

విశ్వా—ఇఁక నాఁగ వీలులేదు. వదాన్యాగ్రగణ్యుఁడవై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చినది మొదలు నాఁటికి వచ్చితిని. చాలాకాల మయినది.

దశ—నాదాతృత్వ మనుగనక్కఱలేదు. నేను మీమొదలఁ గతినుఁడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పునిచ్చితిని. తిరుగ నాయువస్తువులఁ దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యసలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిఱుగ నీయలేనని మొదటఁ గొంత జడిసితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీపరిభావ మెఱుఁగక—

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని పరిభావ మెఱుఁగకయనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నారఁ జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశము తలఁచుకొన్న నొడలు గగురుపొడచుచున్నది.

కల్యాణరాఘవము.

విశ్వా—ఈమాట యిప్పటికి నాప్రయాణమునకై వర్తిం జేయుదును. నేను బోవుచుంటిని. ఇంకఁ గావలసిన దేమి?

దశ—కృతార్థుఁడనైతిని. ఏమియువలదు. ఐననిట్లుకోరెద

గీ. ధరణి యీతిబాధలులేక ♦ తనరుఁగాక!
ప్రజల యన్యోన్య వైరము ♦ ల్మాయుఁగాక!
కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక!
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక!

విశ్వా—తథాస్తు! తథాస్తు!

(నిష్క్రమింతురు.)

సంపూర్ణము.